

2011 TÜRKİYE İLERLEME RAPORU DEĞERLENDİRMELERİ

BİLGİ NOTU

Dilek İştar Ateş, Gamze Erdem Türkelli TS/BXL/ 11 – 13, 12 Ekim 2011

AB Komisyonu 12 Ekim'de içeriğinde Batı Balkan ülkeleri, Türkiye ve İzlanda ile ilgili ilerleme raporları ve AB'nin bu ülkelere yönelik genişleme stratejisinin yer aldığı genişleme paketini açıkladı. Genişleme Stratejisi Belgesi'nde Hırvatistan ile müzakerelerin sonuçlandırılması ve 2013'te bu ülkenin AB üyesi olacağını belirlenmesi ile birlikte AB Genişleme Politikası'nın yeni bir aşamaya girdiği belirtiliyor. Aralık 2006'da AB Konseyi'nin üzerinde uzlaşmaya vardığı ilkelerin AB'nin genişleme politikasının çerçevesi olmaya devam ettiği, AB'nin mevcut barış, istikrar, demokrasi ve refah alanını bu politika sayesinde genişlettiği hatırlatılıyor.

Genişleme Stratejisi Belgesi'nin Türkiye ile ilgili bölümlerinde bölgede oynadığı rolü, dinamik ekonomisi ve AB'nin enerji ve dış politikalarına katkılarıyla Türkiye'nin AB'nin güvenlik ve refahı için anahtar ülke durumunda olduğu vurgulanıyor. Ticaret ve yabancı yatırımlar yoluyla büyük ölçüde AB'yle bütünleşmiş olduğu, birçok önde gelen Avrupalı şirket için önemli bir sanayi platformu olduğu ve bu nedenle de Avrupa'nın rekabet gücünün önemli bir bileşeni olduğu belirtiliyor. Katılım sürecinin Türkiye'deki AB reformlarının sürmesi, dış politika ve güvenlik konularıyla ilgili diyalogun sürmesi, ekonomik rekabetçiliğin güçlendirilmesi yolunda en etkin çerçeve olmaya devam ettiği; uzun bir dönemdir yeni bir başlığın müzakerelere açılmamış olmasını üzüntü verici olduğu belirtiliyor. Ortak çıkar alanlarında önemli adımlar atılarak sürecin daha yapıcı bir aşamaya taşınması isteği ortaya koyuluyor. Belgenin "aşılması gereken güçlükler" bölümünde Türkiye'de ifade ve basın özgürlüğü konusuna dikkat çekiliyor ve siyasi ve ekonomik baskılar, yolsuzluk ve suç eylemleri ile basının etki altında bırakılmaya çalışıldığı, gazetecilerin yeterince korunma altında olmadığı ve zaman zaman saldırılara uğradıkları ifade ediliyor. Türkiye'de yasaların ifade özgürlüğünü yeterince güvence altına almaması, gazetecilere yönelik davalar ve soruşturmalar endişe verici bulunuyor.

Belgenin ekonomi ve AB 2020 hedefleriyle ilgili bölümünde ise Türkiye'nin krizden daha büyük bir ekonomi ile çıktığı, büyümenin etkileyici olduğu ancak, bazı olumsuz sinyaller gelmeye başladığı belirtiliyor. Diğer bölümlerde ise Romanların topluma dâhil edilmesi konusunda Türkiye'nin AB Roman Platformu'na katılmaya davet ediliyor. Avrupa ve Ortadoğu'nun kesişme noktasında olan Türkiye'nin son dönemde havacılık ve uluslararası gaz piyasasında rekabeti artıracak olan Güney Gaz Koridoru alanındaki gelişmeler de göz önüne alındığında iki tarafın da yararına katkıları bulunduğu hatırlatılıyor. AB Komisyonu'nun limanların modernleştirilmesi ve yüksek hızlı demiryolları gibi ulaştırma alanlarında Türkiye'yi mali açıdan desteklediği, Türkiye'nin de gaz piyasasını sözleşmelere esneklik getirerek derinleştirilmesi gerektiği belirtiliyor.

TÜSİAD AVRUPA İŞ DÜNYASI KONFEDERASYONU (BUSINESSEUROPE) ÜYESİDİR

İstanbul: Meşrutiyet Cad. No: 46 Tepebaşı 34420 İstanbul-Türkiye

Ankara: İnan Cad. No:39/4 Gaziosmanpaşa 06700 Ankara-Türkiye

Brüksel: 13, Avenue des Gaulois, 1040 Brussels-Belgium

Washington D.C.: 1250 24th Street, N.W., Suite Nr. 300, Washington D.C. 20037-USA

Berlin: Märkisches Ufer, 28 Berlin 10179 Germany

Paris: 33, Rue de Galilée 75116 Paris-France

Pekin: Beijing Lufthansa Centre, Office C-319, 50 Liangmaqiao Road Chaoyang District Beijing 100016, P.R. China

Tel: +90 (212) 249 19 29

Tel: +90 (312) 468 10 11

Tel: +32 (2) 736 40 47

Tel: +1 (202) 776 77 70

Tel: +49 (30) 288 786 300

Tel: +33 (1) 44 43 55 35

Tel: +86 (10) 6462 2066

Faks: +90 (212) 249 13 50

Faks: +90 (312) 428 86 76

Faks: +32 (2) 736 3993

Faks: +1 (202) 776 77 71

Faks: +49 (30) 288 786 399

Faks: +33 (1) 44 43 55 46

Faks: +86 (10) 6462 3206

e-mail: tusiad@tusiad.org

e-mail: ankoffice@tusiad.org

e-mail: bxloffice@tusiad.org

e-mail: usoffice@tusiad.us

e-mail: berlinoffice@tusiad.org

e-mail: parisoffice@tusiad.org

e-mail: tusiad.china@euccc.com.cn

www.tusiad.org

AB Komisyonu son günlerde Türkiye ve G. Kıbrıs arasındaki gerginliğin endişe verici olduğunu belirterek, AB Konseyi'nin iyi komşuluk ilişkilerini zedeleyecek tehdit, sürtüşme ve benzeri eylem kaynağı durumlardan kaçınılması ve anlaşmazlıkların barışçıl yollardan çözümü yönündeki kararını hatırlatıyor. AB üyesi ülkelerin AB müktesebatı ve Birleşmiş Milletler Deniz Yasası Sözleşmesi de dâhil olmak üzere uluslararası yasalarla uyumlu olmak üzere ikili anlaşmalara taraf olabilme hakları olduğu hatırlatılıyor. Türkiye'nin Ek Protokolü uygulamaya koyması ve böylece G. Kıbrıs ile ilişkilerini normalleştirme yolunda ilerlemesi; tehdit, sürtüşme ve benzeri eylemlerden kaçınılması isteniyor. Türkiye'nin sınır sorunları da dâhil olmak üzere komşularıyla ikili ilişkilerindeki sorunları çözümlenmeye çağırılıyor. Yunanistan'ın Türkiye'nin karasularını ve hava sahasını ihlal ettiğine dair şikâyetleri olduğu belirtiliyor.

AB Komisyonu'nun Türkiye'nin katılım sürecinde yeni bir aşamaya geçmek üzere daha uygulamaya dönük bir yaklaşımla ve ortak çıkarların olduğu alanları ön plana alarak, AB ile uyum sürecinde yeni bir gündem oluşturulması için çaba göstereceği belirtiliyor. Bu gündem kapsamına vize, göç ve kişilerin dolaşımı, enerji, terörle mücadele, Türkiye'nin şehir eşleştirmesi, "Vatandaşlar için Avrupa" gibi Topluluk programlarına daha fazla katılımının sağlanması, ticaret ve Gümrük Birliği'nde süregelen sorunların ortadan kaldırılması, serbest ticaret anlaşmaları müzakerelerinde Türkiye ile yakın işbirliği içinde olunması için yollar aranması ve AB ile Türkiye'nin ortak ekonomik potansiyelini ortaya çıkarmaya dönük yeni yollar aranması gibi konular dâhil edilecek.

AB Komisyonu Türkiye ile işbirliğini daha kapsamlı hale getirerek, hali hazırda açılması mümkün olmayan müzakere başlıklarında da ilerleme sağlanması için destek vermeye devam edeceğini vurguluyor.

Ekim 2010 – Eylül 2011 dönemindeki gelişmeleri ele alan 2011 Türkiye Raporu'nda Türkiye'nin AB'ye katılım müzakerelerinin devam ettiği, 33 tarama raporundan 1 tanesinin AB Konseyi'ne sunulmayı beklediği, 9 tanesinin AB Konseyi'nde görüşüldüğü, şu ana kadar 13 müzakere başlığının açıldığı, 1 tanesinin geçici olarak kapatıldığı belirtiliyor. AB – Türkiye arasında kapsamlı siyasi diyalogun sürdüğü, iki taraf arasında gerçekleşen toplantılarda Türkiye'nin Kopenhag kriterlerini karşılama ve Katılım Ortaklığı'nda belirtilen öncelikleri gerçekleştirme alanında çektiği zorlukların görüşüldüğü, dış ilişkiler alanında da her iki tarafın ilgi duyduğu bölgelerdeki gelişmelerin tartışıldığına yer veriliyor. AB – Türkiye ikili ticaretinin 103 milyar €'ya ulaştığı vurgulanan rapor taslağında Türkiye'nin ortadan kaldırmaya söz verdiği ticaret engellerinden ithalat belgesi, AB'de serbest dolaşımda olan üçüncü ülke mallarıyla ilgili sınırlamalar, devlet yardımları, fikri mülkiyet haklarının uygulanması, yeni ilaçların kayıt süreciyle ilgili zorunluluklar alanında bir ilerleme kaydedilmediği belirtiliyor. Katılım öncesi mali yardım kapsamında Türkiye'ye 2011 yılında 781,9 milyon € ayrıldığı belirtiliyor. Türkiye'de sivil toplumun güçlendirilmesi için mali kaynak aktarıldığı, aktarılan bu kaynağın özellikle sivil toplumun kapasitesinin artırılması ve AB-Türkiye arasında sivil toplum diyalogunun güçlendirilmesi amaçlı projelere kullandırıldığına yer veriliyor.

1. Siyasi Kriterler

1.1 Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü

Genel seçimler 12 Haziran 2011'de geniş katılımlı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Seçimler özgür ve adil bir süreç içinde geçmiştir. Oylama ve oy sayım işlemleri profesyonelce yönetilmiştir.

Raporlama döneminde basın ve medyanın özgürlüğü de dâhil olmak üzere ifade özgürlüğü konusunda

endişeler dile getirilmiştir. Mevcut siyasi hava siyasi partiler arasında diyalog ve uzlaşma ruhunu ortadan kaldırmış, kilit noktadaki kurumlar arasındaki ilişkileri kısıtlamış ve bütün bunlar da reform sürecinin devam etmesini engellemiştir.

Aralık 2010'da başlayan "Balyoz" davası Türkiye'de darbe iddialarına yönelik açılan ilk dava olma niteliği taşımaktadır. Gölcük Donanma Komutanlığı'nda bulunan deliller sonrasında 106'sı muvazzaf 163 asker hükümeti güç kullanarak görevinden almak iddiasıyla suçlanarak tutuklanmıştır. Sanıkların salıverilmesi istemi reddedilmiştir. Resmi verilere göre sanıkların sayısı 183'ü tutuklu olmak üzere 224'e çıkmıştır. İddianamede yer alan delillere erişim kısıtlanmış ve bu da sanıkların savunma makamları tarafından endişe verici bir uygulama olarak belirtilmiştir. Tutukluluk kararlarının nedenleri konusunda ayrıntılı bilgi verilmeyişi de savunma tarafından dile getirilen bir kaygı kaynağıdır.

"Ergenekon" davası raporlama süresince devam etmiştir. Adli soruşturma genişletilmiş ve resmi verilere göre sanıkların sayısı 53'ü tutuklu olmak üzere 238'e çıkmıştır. Medya bağlantısıyla ilgili soruşturma kapsamında aralarında Ergenekon soruşturmasını destekleyenlerin de yer aldığı bazı gazeteciler tutuklanmıştır. Mart 2011'de tutuklanan bir gazeteci tarafından yazılan henüz basılmamış bir kitap "terör örgütü belgesi" olarak nitelendirilerek el konulmuştur. Henüz basımı yapılmamış bir kitaba el konulması Türkiye'de basın özgürlüğü ve davanın meşruluğu hakkında endişe ve şüphelere neden olmuştur.

Ergenekon davası ve Malatya'da üç Protestan kişinin öldürülmesi olayı arasında bağlantı kurulmuştur. Olayla ilgili olarak Malatya Jandarma Eski Komutanı dâhil olmak üzere bazı kişiler tutuklanmıştır. Bunu Türkiye'de misyoner çalışmalarla ilgili araştırma yaptığı bilinen bazı ilahiyat profesörlerinin ev ve işyerlerinde yapılan aramalar takip etmiştir.

Tutuklanmalar ve iddianamelerin hazırlanıp sunulması arasında geçen süre, delillere erişimin kısıtlanması ve soruşturma emirlerinin gizliliği, sanıkların adli güvencelerine ilişkin şüpheler doğurmuştur. Aynı endişeler Ceza Muhakemeleri Kanunu'nun tutuklulukla ilgili maddeleri için de geçerlidir. Yargılama öncesi tutukluluk süreleri endişe verici boyuttadır.

Ergenekon davasını yürüten üç özel görevli savcı Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) tarafından başka görevlere atanmıştır. İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nde İstihbarattan sorumlu Müdür Yardımcısı başka bir göreve atanmıştır. Bütün bunlar adli makamların ve hükümetin soruşturmaların yürütülmesiyle ilgili rahatsızlıklarını ortaya koymaktadır.

Adli süreçlerle ilgili endişeler yaklaşık 2000 politikacı, yerel yönetim temsilcileri ve insan hakları savunucularıyla ilgili dava olan KCK davası için de geçerlidir. Ekim 2010'da başlayan ve 104'ü tutuklu 152 sanıkla ilgili olan asıl KCK davasına sanıkların savunmalarını Kürtçe yapmak istemeleri sonrasında ara verilmiştir. Adli gözaltı yerine tutuklama yönteminin izlenmesi, dosyalara erişimin sınırlandırılması, gözaltı kararının ayrıntılarının verilmemesi ve bu kararların revize edilmesi Türk adalet sisteminin uluslararası standartlara taşınması ve Terörle Mücadele Yasası'nın değiştirilmesi gereğini vurgulamaktadır.

Yerel seçimlerde seçilen politikacıların tutukluluğu yerel yönetimleri güç duruma düşürmekte ve Kürt sorununun çözümü için gerekli diyalogu güçleştirmektedir.

Ergenekon ve diğer darbe girişimleriyle ilgili soruşturmalar Türkiye'de demokrasinin işleyişine karşı suç niteliğindeki faaliyetlerin ortaya çıkarılması, demokratik kurumlarının işleyişinin güçlendirilmesi ve hukukun üstünlüğünün sağlanması açısından önemli bir fırsat niteliğindedir.

Anayasa

- Anayasa reform paketi Eylül 2010'da halkoylaması ile kabul edilmiştir. Uygulamada öncelik adli yapının reformuna verilmiştir. HSYK ve Anayasa mahkemesi ile ilgili yasalar Aralık 2010'da kabul edilmiştir. Bu yasalar Katılım Ortaklığı'nda belirtilen bazı hususlara temas etmektedir. Süreç sırasında Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu'na danışılmıştır.
- 1982 Anayasası'nın değiştirilmesi konusunda görüş birliği mevcuttur. TBMM Başkanı anayasa hukukçuları ile danışma toplantısı gerçekleştirmiş ve kamuoyunun katılımını sağlamak üzere bir web sitesi oluşturulması yetkisi vermiştir.
- Anayasa sürecine sivil toplumun ve siyasi partilerin en geniş şekilde katılımının sağlanmasını güvence altına alacak yöntemler benimsenmelidir.
- 2010 anayasa değişiklik paketinin hazırlanması sırasında siyasi partiler ve sivil toplum ile bir danışma süreci gerçekleştirilmemiştir.
- Yeni anayasa kurumların istikrarını güçlendirerek demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları, azınlık haklarının korunması, Kürt sorunu da dâhil uzun süredir devam eden tüm sorunların çözümüne olanak sağlamalıdır.

Parlamento

- TBMM Temmuz ayı başında toplanmış ve 25. TBMM Başkanı olarak Cemil Çiçek seçilmiştir.
- Seçimlerde AKP yeni anayasayı diğer partilerin desteği olmasına gerek kalmaksızın halkoyuna sunabileceği çoğunluk olan 330 milletvekili sayısından 4 noksan kadar milletvekili çıkarmıştır.
- Kadın milletvekillerinin sayısı 48'den 78'e çıkmıştır.
- AKP görevlilerine seçimler öncesindeki gezilerinde eşlik eden bir polis görevlisi terör saldırısı sonucunda hayatını kaybetmiştir. Ayrıca siyasi partilerin bürolarına yönelik saldırılar olduğu bilgisi edinilmiştir.
- Seçim sistemiyle ilgili hiçbir değişiklik yapılmamıştır. Avrupa Konseyi üyeleri arasında en yüksek olan %10 seçim barajı devam etmektedir.
- TBMM, Nisan 2011'deki kapanışı öncesinde bir bölümü Kopenhag siyasi kriterlerine de temas eden bir dizi kanun onaylamıştır. Sayıştay Kanunu da bunlar arasında yer almaktadır. Bu kanun kamu harcamalarının TBMM adına Sayıştay tarafından denetlenebilmesini sağlamaktadır.
- TBMM'nin 2010-2014 Stratejik Kalkınma Planı kurumsal ve yönetsel önemli konulara değinmektedir.
- İktidar ve muhalefet partileri arasındaki kutuplaşma reform süreciyle ilgili çalışmaları engellemiştir.
- TBMM'nin iç tüzüğü geliştirilmemiştir.
- Siyasi partilerin kapatılmasıyla ilgili kurallar ve süreç Avrupa standartlarına getirilmemiştir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Halkın Demokrasi Partisi'nin (HADEP) kapatılmasıyla ilgili olarak Türkiye'nin toplanma ve örgütlenme haklarını ihlal ettiğine karar vermiştir. Bu karar Türkiye'ye karşı parti kapamalarıyla ilgili dokuzuncu karardır.
- Parlamenterlerin dokunulmazlığı kapsamının yolsuzluklarla ilgili incelemelerin yapılmasını engelleyecek kadar geniş olması endişe vericidir. İfade özgürlüğü konusunun yanlış ve zaman zaman da noksan yorumlanması da endişe vericidir.
- Muhalefet partileri tarafından Ergenekon, Balyoz ve KCK davaları dolayısıyla tutuklu olan sanıkların milletvekili adayı olarak gösterilmesi Anayasa'nın 14. Maddesinin yorumlanmasıyla ilgili bazı soru işaretlerine neden olmuştur.
- CHP milletvekili tarafından yapılan Milletvekilleri İçin Etik Kanunu önerisi ile ilgili süreç devam etmemiştir.
- TBMM'de kadınlar, engelliler, gayrimüslimler ve azınlıkların temsili yeterli derecede değildir.

- Siyasi partilerin ve seçim kampanyalarının finansmanı ile ilgili yasalar Avrupa standartlarında değildir.

Cumhurbaşkanlığı

- Cumhurbaşkanı kutuplaşmalarda uzlaştırıcı rol oynamaya ve yapıcı açıklamalarına devam etmiştir.
- Son on yılda Diyarbakır'ı ziyaret eden ilk cumhurbaşkanıdır. Burada BDP belediyesini ziyaret etmiştir ve Kürt sorunuyla ilgili çözüme yönelik taahhütte bulunmuştur.
- Hrant Dink davasının daha ayrıntılı incelenmesi için Devlet Denetleme Kurul'una emir vermiştir.
- Gözaltı sürelerinin uzunluğu konusunu eleştirmiştir.
- Dış politikada aktif rol oynamaya devam etmiştir.
- Cumhurbaşkanı'nın görev süresinin 2012 ya da 2014'te sona ermesiyle ilgili belirsizlik devam etmektedir.

Hükümet

- Haziran seçimleri öncesinde Başbakan özellikle bakanlıkları hedefleyen ve yönetimle ilgili yeniden yapılandırma gerçekleştirileceğini açıklamıştır. Bu çerçevede AB Bakanlığı oluşturulmuş ve ilk defa bir AB Bakanı atanmıştır.
- 2010 Anayasa değişikliğinin yerel yönetimlerle ilgili bölümleri hazırlanan eylem planları çerçevesinde uygulamaya alınmıştır.
- Hükümet AB'ye üyelik konusunda kararlılığını çeşitli sebeplerle dile getirmiştir.
- Başmüzakereci katılım müzakereleri kapsamında bakanlıklar arasındaki eşgüdüm çabalarını ve sivil toplumu sürece dâhil etme çabalarını sürdürmüştür.
- Reform İzleme Grubu toplanmaya devam etmiştir.
- AB ile ilgili bilgilerin dağıtımı konusundaki çalışmalar iller ve belediyeler düzeyine inmiştir. 2010'daki karar sonrasında her ilde AB işlerinden sorumlu bir vali yardımcısı atanmıştır.
- 2008 tarihli AB Müktesebatının Uyarlanması İçin Ulusal Program kapsamındaki eylem planlarının sistemli denetimi iyileştirilmelidir.
- Yerel yönetimlere daha fazla yetki verilmesi konusunda ilerleme kaydedilmiştir. Belediyeler merkezden dağıtılan bütçeye bağımlıdır.
- 2007 Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi tavsiye kararları doğrultusunda Türkçeden başka dillerin kamu hizmetlerinde kullanımı ve belediye başkanlarının ve belediye meclislerinin adli takibe uğrama korkusu olmaksızın siyasi kararlar alabilmesini sağlamak üzere Belediyeler Yasası'nda reform yapılmamıştır.
- Seçilmiş belediye başkanlarının KCK davası kapsamında tutuklu bulunması yerel yönetimleri güç duruma düşürmektedir.

Kamu Yönetimi

- 2010 anayasa değişiklikleri ile birlikte vatandaşların bilgiye erişimi anayasal hak olarak belirlenmiştir.
- Ombudsman makamının kurulması için gerekli taslak yasa Ocak 2011'de TBMM'ye sunulmuştur. Taslak yasa hala kabul edilmemiştir. Taslak yasaya göre ordu tarafından gerçekleştirilen işlem ve eylemler Ombudsman'ın yetki alanına girmemektedir. Yasa Baş Ombudsman'ın TBMM tarafından en fazla dört turda seçilmesini öngörmektedir. AB ülkelerindeki genel uygulamaya göre Ombudsman askeri makamları da şu ya da bu şekilde denetlemektedir. Taslak yasada kamu makamları ile bireyler arasındaki anlaşmazlıkların çözümünde Ombudsman'a yetki vermektedir. Ancak Ombudsman'ın kendi girişimiyle soruşturmalar

yapmasına olanak sağlanmamıştır. Vatandaşlara şikâyetlerini Ombudsman makamına iletmeleri için verilen 90 günlük süre AB ülkelerindeki genel uygulamalardan daha kısadır.

- Hükümet Avrupa Ombudsman makamı ile iyi bir çalışma ilişkisine girmiştir.
- Sayıştay Yasası Sayıştay'a kamu harcamalarını denetim yetkisi vermektedir. Bu denetimlere ait raporlar "ulusal güvenlik" klasmanı altına mümkün olduğunca alınmayarak kamuoyunun erişimine sunulmalıdır.
- Şubat 2011 Kamu Hizmet Yasası engelli, hamile ve yeni çocuk sahibi olan geçici ve sözleşmeli kamu çalışanları için ek güvenceler getirmiştir.
- E-hükümet çalışmaları devam etmiştir.
- Birçok projenin kalitesi yasal etki analizi ve uygulama etki analizleri sayesinde artırılmıştır.
- Kamu hizmetleri reformu kapsamında çağdaş bir insan kaynakları yönetimine ihtiyaç bulunmaktadır.
- Aşırı bürokrasinin azaltılması konusunda ilerleme sağlanmamıştır.
- Hükümetin isteği üzerine TBMM tarafından kanun hükmünde kararname (KHK) ile verilen merkezi yönetimin yeniden yapılandırılması yetkisi muhalefet tarafından eleştirilmiştir. Bu KHK hükümete Kamu Hizmet Yasası'nı değiştirme yetkisini vermektedir.
- Sayıştay Kanunu'nun uygulanması ve hükümetin denetlenmesi için kapasite artırımı gereklidir.
- Kamu Maliyesi Yönetimi ve Denetim Kanunu'nun uygulanması için iç denetim kapasitesinin ve strateji geliştirme bölümlerinin güçlendirilmesi gereklidir.
- Ağustos 2011'de kabul edilen KHK, son dönemde AB müktesebatı ve uluslararası standartlara uygun kurulmuş bağımsız kurumların faaliyet ve işlemlerini, konuyla ilgili bakanlıklar tarafından kontrol edebilir konuma getirmiştir. Bu değişiklik rekabet, enerji ve bilgi toplumuyla ilgili bu kurumların bağımsızlıklarına gölge düşürmüştür.
- İdarenin merkezden yerel yönetimlere kaydırılması konusunda ilerleme sağlanmamıştır.
- Kamu idaresinde reform için daha fazla siyasi irade gösterilmelidir.

Güvenlik Güçlerinin Sivil Denetime Tabi Olması

- Ekim 2010'da Milli Güvenlik Kurulu'nun onayladığı yeni Milli Güvenlik Politikası belgesi kamuya açıklanmamıştır.
- "Balyoz" davasının kapsamında tutuklamalar devam etmiş ve hava kuvvetleri mensupları da dâhil olmak üzere askerler tutuklanmıştır.
- Sivil toplum kuruluşlarının (STK) ve kayıp kişilerin ailelerinin talebi üzerine toplu mezarların açılması işlemlerine başlanmıştır.
- "Hakikat Komisyonu" oluşturulması talebi reddedilmiştir.
- 2010 Anayasa değişiklikleriyle görevden alınan ordu mensuplarıyla ilgili Yüksek Askeri İdare Mahkemesi kararları sivil mahkemelerce incelenebilir hale gelmiştir. Savunma Bakanlığı içinde kurulan komite görevden azledilen askerlerin devlet kurumlarında görevlendirilmesi ya da emekliliğe ayrılması ile ilgili başvuruları inceleyecektir.
- Uyuşmazlık Mahkemesi "Şemdinli" davası duruşmalarının Van 3. Ceza Mahkemesi'nde devam etmesine karar vermiştir. Mahkeme Genelkurmay Eski Başkanı da dâhil olmak üzere dört üst düzey askerin sorgulanmasını istemiştir.
- Askeri harcamaların sivil denetime tabi olması konusunda Sayıştay Kanunu'nun kabul edilmesi çerçevesinde ilerleme sağlanmıştır.
- Başbakanlığa bağlı olarak terörle mücadele politikalarının eşgüdümünü sağlamak üzere Kamu Düzenliği ve Güvenlik Müsteşarlığı kurulmuştur.

- Ağustos 2011'deki Yüksek Askeri Şura öncesinde Genelkurmay Başkanı'nın yanı sıra kuvvet komutanları istifalarını istemişlerdir. İstifalar sonrasında zaman geçirmeksizin yapılan atamalar hükümetin asker üzerindeki denetimini teyit etmiştir. Ancak terfilerle ilgili sivil denetimi halen sınırlıdır.
- Milli Güvenlik Konseyi'nin kompozisyonu ve yetkileri ile ilgili reformlarda, özellikle terfilerde sivil makamın da yetkili olması konusunda ilerleme sağlanmalıdır.
- Ordu mensupları devam etmekte olan davalar ve soruşturmalarla ilgili yorumlar yapmaya devam etmiştir.
- Jandarma kuvvetleri İçişleri Bakanlığı'na bağlı olmakla birlikte, özlük hakları ve eğitim bakımlarından bu bakanlığa sorumlu değildir. Disiplin suçları İçişleri Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı yerine Genelkurmay Başkanlığı tarafından ele alınmaktadır.
- EMASYA'nın iptal edilmesinin dayanağı olan İl İdaresi Kanunu, askeri operasyonların yerel sivil idarenin izni ile gerçekleştirilebilmesine olanak sağlayacak şekilde değiştirilmelidir.
- İstihbarat da dâhil olmak üzere güvenlik alanıyla ilgili kurumlar yeterince saydam değildir.
- Anayasa reform paketinde gerçekleştirilen değişikliği hayata geçirmek üzere askeri mahkemelerin işleyişi ve yetki alanıyla ilgili yasalarda değişiklik yapılmalıdır.
- Sayıştay Yasası'nın en büyük eksikliği Türk Silahlı Kuvvetleri'ni Güçlendirme Vakfı'nın mali harcamalarını denetleme yetkisinin Sayıştay'a verilmemiş olmasıdır.
- TSK İç Hizmet Yasası'nda değişiklik yapılmamıştır. Yasa ordu mensuplarının siyasete karışmasına olanak sağlamaktadır.
- Milli Güvenlik Kurulu Kanunu'nda yer alan "güvenlik" tanımı bütün politika alanlarını kapsayacak kadar geniştir. Bu yasada değişiklik yapılmalıdır.
- Yalnızca tercih edilen bazı medya kuruluşlarının akreditasyonuna devam edilmektedir.
- Genelkurmay Başkanı Savunma Bakanı yerine Başbakan'a raporlama yapmaya devam etmektedir.
- Liselerde Milli Güvenlik dersinin ordu mensupları tarafından verilmesi uygulamasına devam edilmektedir.

Adli Sistem

- Yargının tarafsızlığı alanında Aralık 2010'da HSYK Kanunu kabul edilmiştir. Hükümet Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu'na danışmıştır. Bu yasa ile HSYK'nın kompozisyonu daha çoğulcu ve yargı sistemini temsil edecek şekilde değişmiştir.
- Adalet Bakanı'nın etkisi sürmekte, Bakan Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun Başkanı olmaya devam etmektedir. Ancak artan üye sayısı sayesinde Bakanın etkisi toplam üye sayısının %10'undan azdır.
- HSYK için on asil ve altı yedek üyenin seçimi gizli seçim yöntemiyle yapılmıştır ve kampanya yapılması yasaklanmıştır.
- Anayasa Mahkemesi'nin Anayasa değişiklik paketini iptal kararı sonrasında, HSYK üyelerinin belirlenmesi seçiminde hâkim ve savcıların tek adaya oy vermesi uygulanamamıştır; aday sayısı kadar oy kullanılabilmesi sebebiyle sadece çoğunluk tarafından desteklenen adayların HSYK'na seçilmesi mümkün olabilmektedir. Hâkim ve savcıların tek adaya oy verebilmesi sağlanmalıdır. HSYK'nın yargı mensubu olmayan dört üyesinin seçimi TBMM'nin yetkisi olmaksızın Cumhurbaşkanı'nın yetkisine bırakılmıştır.
- Mevcut kurallar baro üyelerinin HSYK'da sürekli temsilini güvence altına almamaktadır.
- Anayasa değişiklik paketinin uyarlanması çalışmalarının TBMM'de sürdüğü sıralarda yüksek mahkeme mensupları yargı reformu konusunda eleştiriler dile getirmişlerdir. Bazı bağımsız hâkimler ve savcılar birlikleri ile baro birlikleri yargının bağımsızlığı konularında endişelerini dile getirmişlerdir.
- Şemdinli davası sonuçlandırılmamıştır. Davaya bakan sivil savcının meslekten men edilmesi yargının bağımsızlığına şüphe düşürmektedir.

- Tarafsızlıkla ilgili olarak Mart 2011'de Anayasa Mahkemesi Kanunu kabul edilmiştir. Venedik Komisyonu'na danışılmıştır. Yasa ve Anayasa değişiklikleri sonrasında Anayasa Mahkemesi'nin üye sayısında artış gerçekleşmiştir. Üyelerden üçü TBMM tarafından seçilmeye başlanmıştır. Yine de Mahkeme Türk adalet sistemini yeterince temsil etmemektedir. Üye adaylarının belirlenmesi ve üyelerin seçiminde TBMM'nin yetkileri sınırlıdır. Cumhurbaşkanı'nın Anayasa Mahkemesi üyelerinin seçiminde çok fazla yetkisi bulunmaktadır.
- Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvurular mümkün hale getirilerek, yetki alanı genişletilmiştir.
- Mahkeme salonlarındaki fiziki koşullar ve düzenlemeler iddia ve savunma makamının eşitliği ilkesini güvence altına alındığını yansıtmamaktadır.
- Adaletin etkinliği alanında Yargıtay ve Danıştay Kanunları üzerinde değişiklik yapılmıştır. Danıştay üyelerinin seçimleri saydam bir şekilde yapılmış, üyelerin aldığı oy sayıları İnternet sitelerinde yayımlanmıştır.
- İlk derece mahkemelerinin iş yükü azaltmak üzere Mart 2011'de yasa kabul edilmiştir.
- Yargının bütçesi 2010'da 4,7 milyar TL iken 2011'de 6,1 milyar TL'ye çıkarılmıştır; devlet bütçesinin %1,81'i kadardır.
- Adalet Bakanlığı ve HSYK tarafından mahkemelerin performansı ile adalet sisteminin tamamını değerlendirebilmek amacıyla ortak bir stratejik çerçeve, güvenilir göstergeler ya da kıstaslar oluşturulmamıştır. Böyle bir aracın oluşturulması sayesinde biriken eski davaların ve yeni davaların iş yükü sorununa daha kolay bir çözüm bulunabilecek ve kaynakların dağıtımı daha uygun bir şekilde gerçekleştirilebilecektir.
- Mahkemeler arasında farklı yapılar ve farklı kayıt süreçlerinin olması, aynı bina içinde çalışmalarını sürdürse bile farklı mahkemeler arasında bir bağlantı olmaması zaman ve kaynak kaybına neden olmaktadır.
- Yerel temyiz mahkemeleri hala kurulmamıştır.
- Temyiz mahkemelerinde incelenmeyi bekleyen dava sayısı çok yüksektir. 2009 sonunda bu sayı ceza davaları için 1,2 milyon iken 2010 sonunda 1,4 milyona ulaşmıştır. Özel hukuk davalarında 2010 sonunda 1,1 milyona; idari mahkemelerde ise 200 bine ulaşmıştır.
- Yargılama öncesi gözaltı sürelerinin uzunluğu özellikle ele alınmayı gerektirmektedir. Bu davalara öncelik verilerek yargılama sürecinin sonuç kalitesini düşürmeyecek şekilde kısa tutulmasına gayret edilmelidir.
- Ceza Muhakemeleri Kanunu'nun tutuklamaya ilgili maddeleri yoğun bir şekilde cezai uygulama şeklinde kullanılmaktadır. Tutuklama ve gözaltına alma uygulamalarına alternatif uygulamalar kullanılmamaktadır. Yasada 2005'te yapılan değişiklik, 2010'da birçok tutuklunun salıverilmesine neden olmuştur.
- Yargılama öncesi gözaltına alma uygulaması ancak kamu çıkarı için gerekli durumlarda yapılmalıdır.
- Terörle ilintili davalarda savunma makamı suçlayıcı delile ya da açıklamalara yargılama öncesinde erişip inceleyememektedir.
- Adli takip yerine tutuklamalar, bilgilerin, delillerin sızdırılması, dosyalara erişimin sınırlandırılması, gözaltı kararıyla ilgili gerekçelerin verilmemesi ve bu kararların değiştirilmesi endişe vericidir.
- Adalet Akademisi ve Danıştay tarafından sürdürülen çalışmalara rağmen savcılık makamı ve mahkemelerde sözcü uygulaması başlatılmamıştır.
- Kamuoyunda ilgi uyandıran davalar üzerindeki kuşkuları ortadan kaldırmak üzere polis, jandarma ve adalet makamları arasındaki çalışma ve işbirliği güçlendirilmelidir.
- 2005'te kabul edilen Adli Polis Yönetmeliği uygulamaya konulmamıştır. Savcılık makamlarına bağlı adli polis birlikleri oluşturulmamıştır.
- Arabuluculuk ve uzlaşma mekanizması uygulamaya konulmamıştır; yargıçlar, hâkimler ve avukatlar da bu konuda eğitim görmemişlerdir.

- Mahkeme uzman incelemesi sistemi uzmanların listesi ve resmi uzman inceleme ücretlerini sağlamamaktadır. Ekspertiz raporlarının sunulması için süre belirlenmemiştir.
- Adli tıp incelemelerinin devlet hastanelerine ve sağlık merkezlerine aktarılması yavaş ilerlemektedir. Adli Tıp Enstitüsü'nde bekleyen iş yığını ceza davalarının aksamasına neden olmaktadır.
- 2009'da kabul edilen yargı reform stratejisindeki bazı noktalar Anayasa değişikliklerine dâhil edilmiştir. Bu stratejinin Türk adalet sistemince benimsenmesi için sivil toplumun da katılımıyla, daha saydam ve kapsayıcı bir gözle değişiklikler yapılması gereklidir.

Yolsuzlukla Mücadele

- 2010-2014 Strateji ve Eylem Planı paralelinde Saydamlığın Artırılması ve Yolsuzlukla Mücadelenin Güçlendirilmesi Komisyonu yolsuzlukla ilgili 28 konuda çalışma gruplarının önerilerde bulunmasını sağlamış, öneriler ilgili bakanlık komitesi tarafından onaylanmıştır.
- Yolsuzlukla mücadelede ilgili kurumların bağımsızlığı ve gücü artırılmamıştır. Yeterli personel bulunmamaktadır. Sürece STK'ların katılımı artırılmalıdır.
- Türkiye Yolsuzluğa Karşı Devletler Topluluğu'nun (GRECO) 21 önerisinden 19'unu uygulamaya koymuştur.
- Milletvekillerinin yolsuzlukla ilgili suçlarda dokunulmazlıklarının kaldırılması konusunda bir gelişme sağlanmamıştır. Üst düzey kamu personelinin yolsuzluklarla ilgili suçlarda yargılanmasını sağlamak üzere nesnel koşullar ve kıstaslar belirlenmelidir.
- GRECO'nun üçüncü izleme sürecinden sonra oluşturduğu suçlama ve partilere mali kaynak aktarımında saydamlık konularıyla ilgili önerileri uygulamaya konulmalıdır.
- Siyasi partiler ve seçim kampanyalarının finansmanının saydamlaştırılmasıyla ilgili ilerleme kaydedilmemiştir.
- Siyasi partilerin denetimi yeterli değildir. Seçim kampanyalarının denetlenmesi için yasal dayanak mevcut değildir. Parti ve kampanya harcamaları için bir limit bulunmamaktadır. Yasada seçim kampanyalarıyla ilgili madde bulunmamaktadır. Partiler bu harcamalarını mali tablolarına yıllık raporlama kapsamında koyarak Anayasa Mahkemesi'ne sunmakta, Mahkeme sadece raporlama gereklerine uyulup uyulmadığını denetleyip, verilerin ve kaynakların doğruluğunu incelememektedir.
- Etik kurallarının akademi, adalet ve askeri personeli kapsayacak şekilde genişletilmesi konusunda ilerleme sağlanmamıştır.
- Sayıştay Yasası kamu kurumlarının saydamlığını ve güvenilirliğini pekiştirecektir.
- Yolsuzlukla ilgili soruşturmaların, iddianamelerin ve oluşturulan kararların kayıt altında toplanmasıyla ilgili ilerleme kaydedilmemiştir.
- Deniz Feneri davasıyla ilgili olarak RTÜK Eski Başkanı da dâhil olmak üzere dört üst düzey görevli gözaltına alınmıştır. İddianame mahkemeye sunulmamıştır. Soruşturmayı yürüten savcı ekibinin görevden alınması soru işaretlerine neden olmuştur.

1.2. İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması

Uluslararası İnsan Hakları Hukukuna Uyum

- Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel İstismar ve Cinsel Tacizden Korunması Sözleşmesi TBMM'de Kasım 2010'de kabul edilmiştir.
- 2005'te imzalan BM İşkenceyle Mücadele Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol (OPCAT) Eylül 2011'de onaylanmıştır.

- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin üç ek protokolü halen onaylanmamıştır.
- Raporlama süresinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni ihlal ettiğini belirleyen 418 karar almıştır.
- Türkiye verilen kararların birçoğunu dikkate almış ve 2010 yılında toplam 24,5 milyar € tazminat ödemekle yükümlü olmuştur.
- AİHM başvuruları sayısında beşinci yıldır artış gerçekleşmiştir. Ekim 2010'dan itibaren 7.764 yeni başvuru yapılmıştır. Başvuruların büyük çoğunluğu adil yargılanma ve mülkiyet haklarının korunması konusundadır.
- Türkiye AİHM kararlarının bazılarını seneler geçmesine rağmen uygulamaya koymamıştır. Hükümetin bu konuda adım atacağı yönündeki açıklaması hayata geçirilmemiştir.
- G. Kıbrıs-Türkiye davasında K. Kıbrıs'ta yaşayan Rumların mülkiyet haklarıyla ilgili sınırlamalar ve kayıp kişilere ilişkin AİHM kararı uygulanmayı beklemektedir.
- AİHM K. Kıbrıs'ta kurulan Taşınmaz Mallar Komisyonu'nu etkin bir yerel çözüm olarak değerlendirmiş, K. Kıbrıs'taki mülkiyet hakları ile ilgili 1500 civarında dava bu komisyona gönderilmiştir.
- "Ombudsman" makamı oluşturulması için hazırlanan kanun taslağı TBMM'ye iletilmiştir.
- Kamu personelinin, hâkim ve savcılarının, polis mensuplarının insan hakları eğitimleri sürdürülmüştür.
- Adalet Bakanlığı içerisinde AİHM'de devam eden davaların takibi ve kararların uygulanması için bir İnsan Hakları Bölümü kurulmuştur.
- TBMM İnsan Hakları İnceleme Komitesi'ne 1500 dilekçe verilmiş, Komite 7 rapor yayımlamış ve özellikle tutuklu buldukları dönemde özellikle ülkenin güneydoğusunda ve 1980 darbesi sonrasında kaybolduğu iddia edilen kişilerle ilgili bir alt komisyon kurmuştur.
- İnsan hakları alanında faaliyet gösteren kurumlar bağımsızlık ve işleyişte özerklik bakımından BM Paris İlkeleri'ne uygunluk göstermemektedir. Şubat 2010'da Türkiye Bağımsız İnsan Hakları Kurumu'nun kurulması için TBMM'ye iletilen yasa taslağının BM çerçevesine uyumunun sağlanması ve sivil topluma danışılması gereklidir.
- Birçok insan hakları savunucusuna karşı özellikle terörle mücadele kapsamındaki Türk Ceza Kanunu maddelerine dayanarak ceza davaları açılması ciddi endişe uyandırmaktadır.
- Terörle Mücadele Yasası yeniden düzenlenmemiştir ve ciddi kaygılara neden olmaktadır.

Medeni ve Siyasi Haklar

- İşkence ve kötü muamelenin engellenmesi çabaları sürdürülmüş, BM İşkenceyle Mücadele Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol Eylül 2011'de onaylanmıştır.
- Avrupa Konseyi "İşkencenin Ve İnsanlık Dışı Veya Onur Kırıcı Muamele Ve Cezanın Önlenmesi Komitesi" kapsamında Türkiye'ye yaptığı 5. dönemsel ziyaret raporunu yayımlamıştır. Raporda yasa uygulayıcı makamlar tarafından gerçekleştirilen kötü davranışın şiddeti ve bu olayların sayısında bir düşüş eğilimi gözlemlendiği belirtilmiştir.
- Sağlık personeli, hâkimler ve savcılara işkence ve kötü muamelenin araştırılması ve belgelenmesi ile İstanbul Protokolü'nün uygulanması konusunda eğitim verilmiştir.
- Güvenlik güçlerinin orantısız güç kullanma eylemleri devam etmektedir. STK'lar güvenlik güçlerinin orantısız ateşli silah kullanarak ölüme yol açtığı olaylar bildirmiştir.
- Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komitesi raporunda özellikle tutuklamalar sırasında aşırı güç kullanıldığına dair inandırıcı bulgular tespit edilmiştir.

- Komite ziyaretlerinde yasadışı göçmenlerin bulundurulduğu merkezlerde bir takım önemli eksiklikler belirlenmiş, bu merkezlerden birçoğunun aşırı kalabalık, gün ışığı almayan ve sağlık koşullarını karşılamayan yerler olduğu görülmüştür.
- Güvenlik güçleri ve yasa koruyucu kurumlar işkence ve kötü muamele iddiasında bulunan kişilere karşı davalar açmışlar ve bu davalardan birçoğu mahkemeler tarafından öncelikli olarak ele alınmıştır.
- Halen yürürlükte olan Sağlık, Adalet ve İçişleri Bakanlıkları arasındaki üçlü protokol uyarınca tutukluların sağlık muayenelerinde güvenlik güçleri mensupları bulunabilmektedir.
- İnsan hakları ihlallerinde kişisel dokunulmazlık ve cezadan muaf tutulma uygulamalarıyla mücadele yetersiz kalmıştır.
- 1996 yılında Diyarbakır hapisanesinde güvenlik güçlerinin yer aldığı ve sekiz mahkûmun ölümü ve altı mahkûmun yaralanması ile sonuçlanan operasyon ile ilgili dava süreci tamamlanmamıştır. AİHM Türkiye'yi bu olay nedeniyle defalarca kez kınamıştır.
- Nijeryalı bir mültecinin öldürülmesi konusunda İstanbul'da bir polis memuruna karşı açılan dava tamamlanmamıştır.
- Halen bağımsız bir polis şikâyet mekanizması bulunmamaktadır.
- Polislere karşı açılan işkence ve kötü muamele konulu idari soruşturmalar halen diğer polisler tarafından yapılmakta, bu da soruşturmanın tarafsızlığını riske atmaktadır.
- İşkence ve kötü muameleden ya da ölümcül silah ateşlemeden suçlu bulunan güvenlik gücü mensupları kısa cezalar almış ya da cezaları ertelenmiştir.
- Askerlik süresince kötü muamele, açıklanamayan ölümler, işkence ve adil yargılanma eksiklikleri rapor edilmiştir. Nisan ayında AİHM, Türkiye'nin Yüksek Askeri İdare Mahkemesi'nde görülen bir davada adil yargılanma hakkının ihlal ettiği sonucuna varmıştır. Vicdani ret ve kötü muameleyle ilgili davalar devam etmektedir.

Adalet erişim alanında:

- Baroların çabaları sonucu vatandaşlar adalete erişim hakları konusunda bilgilendirilmeye çalışılmıştır.
- Kırsal kesimde ve dezavantajlı gruplar arasında adalete erişimde sorunlar devam etmektedir.
- Tutukluların büyük bir bölümünün, özellikle kadın ve gençlerin hukuki yardıma erişimi kısıtlıdır.
- Tutukluların birçoğunun ücretsiz hukuki danışma hizmeti alabileceklerini bilmediği ve hukuki yardım alamadığı belirlenmiştir.
- Hukuki yardım için belirlenen mali kaynaklar yetersizdir. Avukat ücretleri çok düşüktür ve sanıkların olağan davalarda ödedikleri ücretlerle karşılaştırılabilir durumda değildir.
- Kamuoyunda hukuki yardım bilinci düşüktür. Adalet Bakanlığı ve HSYK mahkeme celseleriyle ilgili bilgi yayımlamamaktadır.
- Mahkemeler dilekçe örnekleri sunmamakta, danışma hizmeti vermemektedir.
- Sanıklar halen avukat talep etmenin suçu kabullenmek anlamına geleceği gibi yanlış bir kanıya sahiptir.
- Cezaevi reformu devam etmiştir. Adalet Bakanlığı'nda rehabilitasyon hizmetlerini iyileştirmek için oluşturulan vaka yönetim modeli dört ıslahevinde uygulanmaktadır.
- Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'na yapılan değişiklik 2010 sonunda yürürlüğe girmiş ve mahkeme kararı öncesinde tutuklu olarak geçirilebilecek süreyi sınırlamıştır.
- Cezaevlerinde sağlık hizmetlerine erişim için Adalet Bakanlığı tarafından bazı girişimlerde bulunulmuştur. Şubat 2011 itibariyle hükümlü ve tutuklular için tahsis edilmiş rehabilitasyon merkezi sayısı beşe çıkarılmıştır.
- Mahkeme kararları ve şartlı tahliye sayılarında artış olmuştur.

- Cezaevinde bulunan kişi sayısı artmaya devam etmiştir. Cezaevlerindeki kişilerin %47'si hakkında henüz bir hüküm verilmemiştir.
- Cezaevi sistemi özellikle kalifiye personel bakımından yeterli kaynaklara sahip değildir.
- İslahevlerinin sayısı yetersizdir ve yetişkinler için kullanılan cezaevlerinde çocukların, özellikle kız çocuklarının yetişkin kişilerden tamamen ayrı tutulması sağlanamamıştır.
- Ulusal ceza ve tutukevlerinin denetlenmesi standartları halen BM standartlarıyla uyumlu değildir. Cezaevi denetim heyetleri etkin değildir ve yetersiz kalmaktadır. Bu heyetlerin habersiz ziyarette bulunma hakları ya da bunu yapabilecek kaynakları bulunmamaktadır.
- Adli Tıp Kurumu'nun çalışmasındaki gecikmeler hasta bazı tutukluların yargılanma süreçlerinde aksaklıklara neden olmaktadır.
- Hasta tutukluların hastaneye tedaviye gönderilmesinde ciddi sorunlar bulunmaktadır. Hastanelerde bu kişiler için güvenli odalar bulunmamakta ve muayeneler güvenlik gücü mensuplarının bulunduğu ortamlarda yapılmak zorunda kalmaktadır.
- Türk makamları henüz Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ilkeleri ışığında tutukluların haklarında yapılabilecek kısıtlamalarla ilgili genel bir belge düzenlememişlerdir. Gazete, dergi ve kitaplar cezaevlerinde yasaklı olmaya devam etmektedir.
- Cezaevlerinde açık ve kapalı görüşler konusunda ortaya çıkan uygulama kaygı vericidir.
- Cezaevlerinde Kürtçe dilinin ziyaretler ve mektuplarda kullanımı konusunda halen kısıtlamalar bulunduğu rapor edilmektedir.
- Bayrampaşa Cezaevi'nde 2000 yılında "Hayata Dönüş" operasyonu konusundaki dava halen devam etmektedir.

İfade ve basın özgürlüğü alanında:

- Medya ve kamuoyunda hassas tabir edilen Kürt sorunu, azınlık hakları, Ermeni sorunu ve ordunun rolü gibi konular açıklıkla ve serbestçe tartışılmaya devam etmiş, muhalif görüşler düzenli olarak dile getirilmiştir.
- Meclise TCK'da gazetecilere karşı davalar açmakta sıklıkla kullanılan 285 ve 288 no'lu maddelerini de içeren kısıtlı sayıda maddeyle ilgili değişiklik yapılması için teklif sunulmuştur.
- TCK'nın 301. Maddesi'nde değişikliklerin yapıldığı Mayıs 2008 tarihinden sonra bu madde kapsamında birkaç dava açılmıştır.
- İfade özgürlüğü ihlalleri sayısının yüksekliği ciddi kaygı uyandırmaktadır.
- Basın yayın özgürlüğü uygulamada kısıtlı hale gelmiştir.
- Gazetecilerin hapse atılması ve Ergenekon soruşturması kapsamında henüz basıma girmemiş bir kitaba el konulması kaygıları artırmaktadır.
- Cezaevindeki gazeteci sayısı yüksektir.
- Kürt sorunu konusunda yazan yazar ve gazetecilere karşı çok sayıda dava açılmıştır.
- Kürt sorunu konusunda haber yapan ya da Kürtçe yazı yayımlayan gazeteler üzerindeki baskı devam etmiştir. Bazı sol görüşlü ve Kürt gazeteciler terörizm propagandası yapmaktan hüküm giymiştir.
- İfade özgürlüğü ihlallerinin büyük bir kısmı konusunda AİHM'e başvuru olmuştur. AİHM kararlarının uygulanabilmesi için yasal düzenlemeler ve değişiklikler yapılması gerekmektedir.
- Türkiye'deki ceza kanunları çok sorunludur ve ifade özgürlüğüne orantısız kısıtlamalar getirmektedir.
- Basın Yasası ve Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar konusundaki kanun ifade özgürlüğünü kısıtlayıcı şekilde kullanılmaktadır.
- TCK'nın birçok maddesinde değişiklik yapılması gerekmektedir.

- Terörle Mücadele Yasası'ndaki terör tanımının genişliği ifade özgürlüğünü kısıtlamak üzere kullanılmaya devam edilmektedir.
- Hâkimler ve savcılar tarafından mevcut yasaların yorumlanmasındaki orantısızlık ifade özgürlüğü ihlallerine neden olmaktadır.
- Şiddete teşvik ve kışkırtma kavramının yorumu AIHM kararlarına uygun değildir.
- Türk hukuk sisteminde gerçeğin ve kamu yararı savunulması kavramları bulunmamaktadır.
- Cezai yargılamaların uzunluğu ve sanıkların dava sürecinde kendilerine karşı kanıtlara erişimindeki sıkıntılar ifade özgürlüğünü kısıtlamaya devam etmektedir.
- Üst düzey hükümet üyeleri ve devlet memurları ile ordu hakkında haber yapan gazetecilere karşı dava açılmaktadır.
- Bu gelişmeler, Türk basın-yayın organlarında geniş kapsamda oto sansür uygulanmasına neden olmaktadır.
- 2 Mayıs 2011 tarihinde Anayasa Mahkemesi Basın Yasası'nın 26 no'lu maddesini iptal etmiştir. Bu karar Temmuz 2012'de yürürlüğe girdiğinde savcılar artık bir süreli yayının yayımlanmasını takiben dava açmak konusunda bir zaman kısıtlamasına tabi olmayacaklardır. Mevcut durumda bu süre günlük yayınlar için 2 ay ve haftalık yayınlar için 4 aydır.
- 2009'da hükümete muhalif olduğu bilinen Doğan Medya Grubu'na yönelik açılan vergi cezası davası sürmektedir.
- Genel olarak basın-yayın organlarına çok sayıda ve yüksek meblağlarda cezalar verilmiştir.
- Harakiri adlı mizah dergisi 2. Sayısından sonra Başbakanlık Çocukları Zararlı ve Muzır Neşriyattan Koruma Kurulu tarafından çarptırıldığı 150 bin TL ceza nedeniyle kapatılmaya zorlanmıştır. Bu kurul yapısı ve görev tanımı dolayısıyla sıklıkla eleştirilmektedir.
- Mart 2011'da bir Asliye Hukuk Mahkemesi Yargıtay'ın kararına katılmış ve Orhan Pamuk'u 2005'te yaptığı Ermeni ve Kürtlerin öldürülmesi ile ilgili konuşmasından dolayı para cezasına çarptırmıştır.
- Nefret söylemi konusunda Avrupa Konseyi'nin Türkiye ve basın-yayın organlarını dini azınlıklara saygı ile ilgili ahlak kuralları oluşturmaya davet etmesine rağmen hala bir gelişme kaydedilmemiştir.
- Nefreti teşvik eden kışkırtıcı söylemlerin kovuşturulabilmesi için yeni bir yasaya ihtiyaç vardır.
- Yayın yasağı ve kısıtlamalarında yeni yasal çerçeveye rağmen iyileşme kısıtlı kalmıştır. Uygulanabilecek para cezaları artırılmıştır.
- RTÜK 2011 başında televizyon istasyonlarına iharda bulunmuş ve tarihi kişilerin özel hayatlarına saygı, eşcinsellik tartışmaları ya da film ve dizilerde eşcinsel sahneler konusunda para cezaları vermiştir.
- Orantısız kapsam ve süreli internet sitesi yasakları sıklıkla devam etmektedir.
- Türkiye İletişim Başkanlığı (TİB) Mayıs 2009'dan beri yasaklı internet siteleri konusunda istatistik yayımlamamaktadır. TİB'e karşı bu konuda bir dava açılmıştır.
- Youtube ve bazı diğer internet portallarına karşı açılan ve vatandaşların ifade özgürlüğünü ve bilgiye erişim hakkını kısıtlayan davalar devam etmektedir.
- Nisan 2011 tarihinde TİB İnternet Kanunu'nu temel aldığını bildirerek, internet sunucularına mektup göndermiş ve bazı tahrik edici kelimeler içerdiği belirtilen siteleri iptal etmesini istemiştir. TİB bu konuda alınan yoğun eleştirilere ise internet sunucularına yasadışı içerikli internet sitelerini ortaya çıkarma konusunda destek vermeyi amaçladıkları şeklinde cevap vermiştir.
- Bilgi ve Teknoloji Kurumu (BTK) yoğun tepkiler karşısında Şubat 2011'de çıkardığı yönetmelikte değişiklik yapmış, yönetmelik değişikliklerle birlikte Ağustos 2011'de kabul edilmiştir. Bu değişikliklerle internet filtreleri açıkça seçmeli hale getirilmiştir. Sistem Kasım 2011'de kullanıcıların hizmetine sunulacaktır.

Barışçı toplanma özgürlüğü alanında:

- Nevruz ve 1 Mayıs gösterileri genel olarak barışçı bir ortamda gerçekleşmiştir. Bazı başka gösteriler de barışçı ortamda gerçekleşmiştir.
- Ancak Güney Doğu Anadolu'da ve ülkenin diğer bölgelerinde gerçekleştirilen Kürt sorunu, öğrenci hakları, YÖK'ün icraatları ve sendikal haklar ile ilgili bazı gösterilerde göstericilere karşı güç kullanılmıştır. Güvenlik güçlerinin aşırı güç kullanmasıyla ilgili şikâyetler çoğunlukla kovuşturulmamakta ve etkin bir şekilde incelenmemektedir.
- Türkiye'nin gösteri düzenleme özgürlüğünü güvence altına alacak şekilde anayasal düzenlemeler yapması gerekmektedir.
- Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu birçok davaya dayanak olarak kullanılmaktadır.
- Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun özellikle ülkenin güneydoğusunda uygulamasında ciddi sorunlar bulunmaktadır.
- Sivil toplum örgütleri ve insan hakları savunucuları gösterilerde ve protestolarda terörist propaganda yapmakla suçlanmaktadır.
- Parasız eğitim için gösteri yapan ve bir gençlik örgütüne üye olan iki genç Mart 2010'dan bu yana yasadışı örgüt üyeliğinden tutuklu bulunmaktadır. Dava devam etmektedir.

Dernek kurma özgürlüğü alanında:

- Mevzuat genel anlamıyla AB standartlarına uyumludur ancak özellikle parti kapatma konusunda Anayasa ve diğer yasalara yapılması halen gerekli olan değişiklikler için bir çalışma başlatılmamıştır.
- Sivil toplum örgütlerinin politika yapım süreçlerine katılımı halen erken bir etapta olmakla birlikte, ilerlemiştir.
- Sivil toplum örgütleri orantısız idari denetime ve para cezalarına tabi tutulmaktadır.
- Derneklere üyelik için halen Türkiye'de oturma izni gerekmekte ve yabancı sivil toplum örgütlerine daha kısıtlayıcı bir mevzuat uygulanmaktadır.
- Mevzuatın karmaşıklığı ve bağış toplama ile ilgili bürokratik gereklilikler küçük ve orta ölçekteki dernekler için zorluk yaratmaktadır.
- İnsan Hakları Derneği'nin İstanbul şubesine karşı başlatılan adli inceleme 2 yıldır devam etmektedir.
- Yargı-Sen'in kapatılmasına ulusal yasalara karşı olduğu gerekçesiyle karar verilmiştir ancak bu ulusal yasaların 2010 Anayasa değişiklikleri ve Türkiye'nin uluslararası sorumlulukları ışığında yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Dava Yargıtay'dadır.
- Sosyal Demokrat Parti ve Sosyal Özgürlük Platformu'nun üst düzey yöneticilerine karşı açılan davalar devam etmektedir. Bu kişilerden bazıları Devrimci Karargâh Örgütü'yle bağları olduğu iddiasıyla tutuklanmıştır.
- Aralık 2010'da AİHM Türkiye'nin Mart 2003'te HADEP'in Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasıyla ilgili olarak dernek kurma ve toplanma özgürlüğünü ihlal ettiğine karar vermiştir.

İnanç, Vicdan ve Din Özgürlüğü alanında:

- Sümela Manastırı'nda doksan yıldan bu yana ikinci kez ve Akdamar Kilisesi'nde ise 1915 yılından bu yana ikinci kez ayinler düzenlenmeye devam etmiştir.
- Haziran ayında Van'da bir Protestan kilisesi resmi olarak açılmıştır.

- Başbakan Yardımcısı'nın da katılımıyla Türkiye'deki gayrimüslim toplumların dini liderleriyle bazı görüşmeler yapılmış, ayrıca 1950'den bu yana ilk kez üst düzey bir devlet görevlisi tarafından Fener Patrikhanesi'ne bir ziyaret düzenlenmiştir.
- 2009'da Alevi Açılımı kapsamında düzenlenen yedi çalıştay sonrası Mart 2011'de bir rapor hazırlanmıştır.
- Milli Eğitim Bakanlığı din dersi kitaplarını yenilemiş ve Alevi inancını bu kitaplara dâhil etmiştir.
- Bazı belediye meclisleri Cem Evleri'ni fiili ibadethane olarak kabul etmiştir.
- Devlet Sivas'taki Madımak Otel'i'ni kamulaştırmıştır. Alevi toplumu otelin müze olmasını talep etmiştir.
- Kurtuluş Protestan Kilise Vakfı'nın Ankara'da kuruluşuyla ilgili 2010 tarihli AİHM kararı uygulanmıştır.
- Şubat 2008 tarihli Dernekler Yasası'na değişiklikler Ağustos 2011'de kabul edilmiştir. Bu kapsamda gayrimüslim vakıfların 1936 mal beyanlarında bulunan taşınmazların iadesi sağlanacaktır.
- Din dersleri ilk ve orta öğretimde zorunlu olmaya devam etmektedir. AİHM'nin zorunlu din dersleri konusundaki 2007 tarihli kararı halen uygulanmaya konmamıştır. Bu derslerden muafiyet alınabilmesi için nüfus cüzdanındaki din hanesinin İslam'dan başka bir din barındırması ya da boş olması istenmektedir.
- Din dersinden muaf olan öğrenciler için başka ders seçenekleri verilmemektedir.
- Gayrimüslim topluluklar tüzel kişiliğe sahip olmadıkları için sorunlar yaşamaktadırlar. Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu Mart ayında inanç özgürlüğünün dini toplulukların tüzel kişilik alabilmelerine de olanak sağlaması gerektiği kararı halen uygulanmamıştır.
- Gayrimüslim din adamlarının eğitimiyle ilgili kısıtlamalar sürmektedir. Mevzuatta gayrimüslim toplulukların kendi din adamlarını yetiştirmek için özel yüksek öğrenim kurumları oluşturma hakkı bulunmamaktadır. Bu olanak devlet yüksek eğitim sisteminde de bulunmamaktadır.
- Heybeliada Rum Ortodoks Ruhban Okulu halen kapalıdır.
- Ermeni Patrikliği'nin bir üniversitede Ermeni dili ve din adamlığı kürsüsü kurulmasına ilişkin önerisi dört yıldır değerlendirilmeyi beklemektedir.
- Süryaniler ancak resmi olarak kurulan okullar dışında gayri resmi din adamlığı eğitimi verebilmektedirler.
- Rum Ortodoks Patriği "Ekümeniklik" unvanını kullanmamaktadır. Venedik Komisyonu Mart 2010'da bu hakkın kullanılmamasının Ortodoks Kilisesi'nin özerkliğini ihlal ettiğini belirlemiş ancak bu karar uygulanmamıştır.
- Türk vatandaşı ve yabancı din adamlarının dini seçimlere katılmaları konusundaki farklı yasal uygulamalar din özgürlüğünü kısıtlamaktadır.
- Nüfus cüzdanlarının da içinde bulunduğu şahsi belgeler din konusunda bilgi içererek, olası ayrımcılığa yol açmaktadırlar. Yerel yetkililerin İslam'dan bir başka dine geçen ve kimlik kartlarındaki bilgiyi değiştirmek isteyen kişileri taciz ettikleri yolunda bilgiler bulunmaktadır.
- AİHM 2010 Ocak ayında Sinan Işık davasında nüfus cüzdanlarındaki din hanesinin AİHS'yi ihlal ettiği kararına varmış, fakat bu karar halen uygulanmamıştır.
- Cem Evleri resmen ibadethane sayılmamaktadır. Aleviler Cem Evi açarken sorunlarla karşılaşmaktadırlar.
- Gayrimüslim toplulukların ibadet yeri için yapmış oldukları başvuruların değerlendirilmesinde ayrımcılık, idari belirsizlik ve bir takım engeller hâkim olmaya devam etmiştir.
- Bir mahkeme Yehova'nın Şahitleri tarafından Mersin'de açılan ibadethanenin imar kanununa aykırı olduğu gerekçesiyle kapatılmasını istemiş, dava AİHM'ye taşınmıştır.
- Yehova Şahitleri'nin İstanbul ve Ankara'da emlak vergisi muafiyetinden yararlanma talepleri reddedilmiştir.
- Aleviler ve gayrimüslim dini topluluklar elektrik ve su faturaları ödemek durumundayken, camilerin bu giderleri devlet bütçesinden karşılanmaktadır.
- Misyonerler, ülke bütünlüğüne ve Müslümanlığa bir tehdit olarak algılanmaya devam etmektedir. Silivri'de bir mahkeme iki misyoneri nefrete teşvik ve Türklük'e hakarettten suçlu bulmamış ancak kişisel verileri kaydetmekten suçlu bulmuştur.

- Nisan 2007'de Malatya'da üç Protestan'ın öldürülmesine ilişkin dava devam etmektedir.
- 2006 yılında Trabzon'da Katolik Peder Santoro'nun öldürülmesine ilişkin davada net bir sonuç çıkmamıştır.
- 2010'da İskenderun'da işlenen Psikopos Padovese cinayetinde ise iddianame tamamlanmış, dava devam etmektedir.
- Mayıs 2010'da Başbakanlık tarafından yayımlanan bir genelge ile yetkili makamlar gayrimüslim Türk vatandaşlarının sorunlarına daha yakından ilgilenmeye davet edilmiştir ama henüz uygulamada bir sonuç alınamamıştır.
- Basın-yayın organlarında, televizyon dizilerinde ve filmlerindeki Yahudi düşmanlığı ve nefret söylemlerine karşı önlem alınmamıştır.
- Dini ya da diğer nedenlerle vicdani retçi olan kişilere yönelik hukuki süreçler devam etmiştir. Vicdani ret konusundaki AİHM kararlarının uygulanması hala beklemededir. Askerlik hizmetine alternatif olabilecek farklı sivil hizmet şekillerinin geliştirilmesi için çalışma yapılmamıştır.

Ekonomik ve Sosyal Haklar

Kadın hakları ve cinsiyet eşitliği alanında:

- TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu raporlar hazırlamış ve idari kapasitesini artırmıştır.
- Ocak 2011'de iş yerinde duygusal taciz konusunda bir yasa çıkarılmış ve bunu bir Başbakanlık genelgesi takip etmiştir.
- 2009 yılında %26 olan kadınların işgücüne katılımı 2010 yılında %27,6'ya yükselmiştir.
- İlköğretime katılımdaki cinsiyet eşitsizliği ulusal düzeyde azalmaya devam etmiş ve neredeyse tamamen giderilmiştir.
- 2011 seçimlerinde kadın milletvekili sayısı meclisin %9'undan %14'ine yükselmiştir.
- Yeni bir Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı atamasından sonra kadın STK'larla hükümetin diyalogu artmıştır.
- Cinsiyet eşitliği, kadına karşı şiddetin önlenmesi, namus cinayetleri ve erken yaşta zorla yaptırılan evlilikler ciddi sorun olmaya devam etmektedir.
- Anayasada kadınlar için pozitif ayrımcılık yapılmasını sağlayan değişiklik henüz herhangi bir sonuç vermemiştir.
- Kadınların siyasette, eğitim dâhil olmak üzere kamu idaresinde, vali seviyesinde, siyasi partilerde ve sendikalarda yüksek mevkilerde temsili çok düşüktür. Siyasete katılmak isteyen kadınlara yeterli destek verilmemektedir.
- Kadınlar çoğunlukla kötü şartlarda sosyal güvenceleri olmadan ya da ücretsiz olarak çalıştırılmaktadır. Kadın girişimciliğini destekleyecek mali olanaklar yetersizdir.
- İşgücü pazarı tedbirleri ve eğitim programları istihdamdaki cinsiyete dayalı ayrımcılığı önleyecek şekilde oluşturulmalıdır.
- Son yılda beyaz yakalı kadınlar arasında işsizliğin arttığı görülürken, işe alımlarda ayrımcılık olduğu bildirilmiştir.
- Ortaöğretimde cinsiyet ayrılığı artmıştır. Kızların yüksek öğrenime katılımının sürdürülebilmesinde sıkıntılar bulunmaktadır.
- Okul kitaplarında cinsiyet ayrımcılığının giderilmesi çabaları henüz sonuç vermemiştir.
- Cinsiyetlerin basmakalıp bir biçimde gösterilmesi basın yayın tarafından da devam ettirilmiştir.
- Kadına karşı şiddet ile cinayetlerin arttığına dair kanıtlar bulunmaktadır. Şiddete uğrayan bazı kadınlar polis memurlarının kendilerine koruma vermek yerine evlerine şiddet gösteren kişilerin yanlarına dönmeleri için

ikna etmeye çalıştığını bildirmiştir. Savcılar ve yargıçlar ise koruma kararı verme konusunda yavaş davranmış ve gereksiz bir takım kanıtlar istemişlerdir.

- Aile mahkemelerinin kapasitesi yetersizdir ve şiddet kurbanlarına bazı davalarda yardım edememişlerdir.
- Aile içi şiddet konusunda AİHM'nin Opuz davası kararı halen uygulanmamıştır.
- Belediyeler Kanunu uyarınca nüfusu 50 binden fazla olan belediyelerin kadın sığınma evleri açması gerekmektedir. Bu yasa tam olarak uygulanmamakta, mevcut sığınma evleri sayısı çok yetersiz kalmaktadır. Ayrıca bu sığınma evlerinin denetimi için etkin bir mekanizma da bulunmamaktadır.
- Sığınma evlerinden çıkan kadınlar için bir takip mekanizması yoktur. Şiddete maruz kalmış kadınlar için yerel hizmetler ve destek mekanizmaları artırılmalıdır.
- Cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddetle mücadele konusundaki ulusal eylem planının uygulanması insan kaynağı ve mali kaynak yetersizliği nedeniyle aksamaktadır. Bu konudaki eylem planları ve genelgeler bağlayıcı değildir ve ülke genelinde aynı etkinlikte uygulanmamaktadır.
- Kamuoyunca tanınan bazı kişilerce yapılan açıklamalar ve bazı yargı kararları kadınları taciz, tecavüz ve şiddet olaylarında davranış ya da giyimleri nedeniyle kısmen suçlu olarak göstermiştir.
- Bağımsız kadın STK'ları kamu kurumlarının daha muhafazakâr değerleri öne çıkaran STK'lara iltimas sağladığını bildirmektedir. Kadın STK'ları da diğer STK'lar gibi maddi yetersizliklerle karşı karşıyadır.

Çocuk hakları alanında:

- Çocukların okul öncesi eğitime katılımı bir önceki yıla göre artmıştır. Öğretmen sayısı da aynı şekilde artmıştır.
- İlköğretim (1. – 8. sınıf) ve eğitime katılım oranı artmış ve cinsiyet farkı neredeyse giderilmiştir.
- Ortaöğretim (9. – 12. sınıf) ve eğitime katılım oranları erkek çocuklar için %67,5'ten %72,3'e, kızlar için ise %62,2'den %66,1'e yükselmiştir. Ortaöğretimdeki cinsiyet farkı ise artmıştır.
- Avrupa Konseyi Çocukların Cinsel İstismar ve Cinsel Tacizden Korunması Sözleşmesi onaylanmıştır.
- Erken okul terk sorunu özellikle mevsimlik işçilerin çocuklarında ve Roman çocukları arasında devam etmektedir.
- İlk ve orta öğretime katılımında bölgesel farklılıklar halen büyüktür.
- Özel eğitim gereksinimi olan çocuklar konusunda yasal düzenlemeler yapılmış ancak bu çocuklar için kullanılmak üzere gerekli kaynaklar tahsis edilmemiş ve gerekli denetim sistemi kurulmamıştır.
- Çocuk nüfusunda fakirlik orantısız bir şekilde yüksektir. Ulusal düzeyde fakirlikten etkilenen kişilerin %24'ü altı yaş altındaki çocuklardır. Bu oran kırsalda %49'a kadar çıkmaktadır.
- Çocuklara karşı hane içinde uygulanan şiddeti önlemek için etkin bir mekanizma bulunmamaktadır. Bu konuda kamuoyunun bilgilendirilmesi gerekmektedir.
- Tam zamanlı çocuk bakım kurumlarındaki şartlar iyileştirilmeli, personel eğitilmeli ve alternatif bakım modelleri teşvik edilmelidir.
- Çocuk işçiliğinin engellenmesinde ilerleme kaydedilmemiştir. Mevsimsel tarım ve göçmen çocuk işçiliği konusunda saha çalışmaları yapılmaktadır ancak idari kapasite yetersizdir.
- Çalışan çocukların sayısı ve durumu ile ilgili güncel veriler bulunmamaktadır. Çocuk işçiliğiyle mücadelede bütünlüklü bir sistem kurulmamıştır.
- Mayıs 2011 itibarıyla 20 çocuk ağır ceza mahkemesi kurulmuş, bunlardan sadece 11'i göreve başlamıştır. Yasayla kurulan toplam çocuk mahkemesi sayısı 75'e ulaşmıştır. Bunlardan 60'ı işlevseldir.
- Çocukları Koruma Kanunu uyarınca 81 ilde çocuk mahkemeleri kurulmalıdır. Çocuk mahkemesi bulunmayan illerde çocuklar yetişkin mahkemelerince yargılanmaktadır.

- Birçok ilde çocuklar dava öncesi tutukluluklarında uygun ıslahevlerinde değildir, çocukların yetişkinlerden tamamen ayrı bir şekilde tutuklu bulunması ve gerekli psikolojik desteği alması sağlanmamaktadır.
- Çocuk mahkemelerinde dava süreleri genellikle uzundur. Bazı davalarda mahkemeler kararı erteleme, hapis cezasını alternatif cezalara dönüştürme ya da cezayı erteleme yoluna gitmiştir.
- 12 ila 18 yaş arası 2.500'e yakın çocuk ıslahevindedir. Çocukların tutuklanmasının ancak son çare olarak düşünülmesi ve kısa dönemli olarak tasarlanması için gerekli tedbirler alınmalıdır.

Engelli ve sosyal olarak savunmasız kişilerin hakları alanında:

- Erişilebilirlik strateji belgesi ve ilintili ulusal eylem planı kabul edilmiştir ancak anayasada yapılan değişikliklerle engelli kişiler için pozitif ayrımcılık yapılması olanağı belirgin tedbirler haline dönüştürülmemiştir.
- BM Engelli Hakları Sözleşmesi ve isteğe bağlı protokolü için ulusal uygulama denetim mekanizması halen oluşturulmamıştır.
- Engelli kişilerin istihdam edilmesinde kamu sektöründe bazı ilerlemeler kaydedilmiştir ancak, kamu ve özel sektörde yeni istihdam yaratılması ve evden çalışmanın teşvik edilmesi gerekmektedir.
- Fiziksel ve zihinsel engelli kişilerle ilgili istatistiklerin yetersiz oluşu bu alanda politikaların oluşturulmasını güçleştirmektedir.
- Engelli kişiler eğitime, sağlık hizmetlerine, sosyal ve kamu hizmetlerine erişimde sıkıntılar yaşamaktadır.
- Yürürlükteki yasalara rağmen binalara erişimdeki fiziki engeller sorun olmaya devam etmektedir.
- Engellilerin sosyal ve ekonomik hayata katılabilmesi için toplumdaki önyargılarla mücadele amacıyla bilgilendirme kampanyaları gerekmektedir.
- Kapsayıcı eğitimle ilgili mevzuat tam olarak uygulanmalıdır.
- Zihinsel engellilere sunulan tedavi ve bakım hizmetlerini denetleyecek bağımsız bir kurum halen kurulmamıştır.

Ayrımcılıkla mücadele politikaları alanında:

- Ayrımcılıkla mücadele ilkesi anayasa ve yasalara dâhil edilmiş olmakla birlikte kapsamlı bir ayrımcılıkla mücadele yasası yoktur. Mevcut yasal çerçeve ise AB müktesebatıyla yeterince uyumlu değildir.
- Hükümet "cinsel kimlik" ve "cinsel yönelim" nedeniyle yapılan ayrımcılıkla mücadeleye ilişkin tüm anlatımları ayrımcılıkla mücadele ve eşitlik kurumu yasa tasarısından çıkartmıştır.
- Türkiye BM Hukuk Dışı ve Yargısız İnfazlar konusundaki Sözleşmesi'ne AB'nin himayesinde sunulan değişikliklerle tüm ülkelere homoseksüelliği suç olmaktan çıkarma konusunda yapılan çağrısı homoseksüelliğin Türkiye'de suç olarak kabul edilmemesine rağmen desteklememiştir.
- Lezbiyen, gey, biseksüel ve transcinsiyet (LGBT) bireyler halen ayrımcılık, tehdit ve şiddet içeren suçun mağduru olmaktadır.
- LGBT çalışanların ya da memurların cinsel yönelimleri nedeniyle işten atılması işyerinde ayrımcılıkla ilgili bazı davalara konu olmuştur.
- Türk Ceza Kanunu'ndaki "teşhircilik" ve "kamu ahlakına aykırı davranışlar" kavramları halen cinsel yönelimleri nedeniyle LGBT bireylere ayrımcılık yapmak için kullanılmaktadır.
- Kabahatler Kanunu özellikle transcinsiyet bireylere para cezası uygulamak için kullanılmaktadır.
- Mahkemeler "ağır tahrik" ilkesini transseksüel ve travestilere karşı suç işleyen sanıklar lehine uygulamaktadır.

- Polisi şiddet kullanmakla ve keyfi tutuklama yapmakla suçlayan LGBT bireyler ve insan hakları savunucularına karşı polis tarafından davalar açılmıştır ancak LGBT bireyler ve insan hakları savunucuları tarafından yapılan şikâyetler davaya konu olmamıştır.
- LGBT bireylere karşı olumsuz basmakalıp tasvirler siyasi şahsiyetler ve muhafazakâr basın-yayında devam etmiştir.
- Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı tarafından Kasım 2010'da düzenlenen ve teması "Din, Gelenek ve Modernite Bağlamında Bir Değer Olarak Aile" adlı uluslararası konferansta homoseksüellik ve ensest toplumu tehdit eden hastalıklar kategorisinde değerlendirilmiş, konferansın nihai sonuç bildirgesine üst düzey hükümet yetkilileri de katılmıştır.
- Türk Silahlı Kuvvetleri sağlık yönetmeliği eşcinselliği halen psikoseksüel bir hastalık olarak nitelendirmekte ve eşcinsellerin askerlik yapmaya uygun olmadığını belirtmektedir. Eşcinsel olduklarını bildirerek askerlik görevinden muaf tutulmak isteyenlerden bunu fotoğraf ispat etmeleri istenmektedir. Bazı kişiler aşağılayıcı sağlık muayenelerine tabi tutulmuştur.

Sendikal haklar alanında:

- Sendikal haklar konusundaki yasal mevzuat AB standartlarıyla ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) sözleşmeleriyle uyumlu değildir.
- Özel sektör çalışanları ve memurların toplanma, toplu sözleşme ve grev haklarına sahip olmalarına karşı engeller bulunmaktadır.
- Anayasaya yapılan ve sendikal haklardaki bazı kısıtlamaları ortadan kaldıran değişiklikler hayata geçirilmemiştir.
- Sendika Kanunu kısmen de olsa sosyal ortaklar arasında bazı anahtar konularda anlaşma sağlanamaması nedeniyle değiştirilmemiştir.
- Sosyal diyalog mekanizmaları etkin bir şekilde kullanılmamıştır.
- Anayasal dayanağı sağlanan Ekonomik ve Sosyal Konsey halen toplanmamıştır. Sosyal ortakların istihdam ve sosyal alanlarda politika ve mevzuat yapımına katılımları artırılmalıdır.
- Sendikal hakların uygulanmasında sıkıntılar devam etmektedir: sendika üyeliği ve eylemleri nedeniyle bazı işçilerin işten çıkarıldığı belirlenmiştir ancak mahkemeler bu durumlarla etkili bir şekilde ilgilenmemiştir.
- Öğrenciler, emekliler, çiftçiler ve yargı mensuplarının toplanma ve sendikalaşma hakkı tanınmamakta, bu kişiler tarafından kurulan sendikaların kapatılması için davalar açılmaktadır.
- Sendikal gösteriler kamu yetkilileri tarafından olumsuz olarak algılanmakta ve kısıtlamalar ile aşırı güç kullanımına sahne olmaktadır.

Mülkiyet hakları alanında:

- 2008 tarihli Dernekler Yasası'na Ağustos 2011'de değişiklikler yapılmış ve bu şekilde gayrimüslim derneklerin mallarının iadesine çalışılmıştır. Bu şekilde gayrimüslim vakıflar 1936 mal beyanlarında belirtilmiş ve şu anda sahibi belirsiz ya da kamulaştırılmış taşınmazları kendi topluluk vakıfları adına tescil ettirebilecektir. İlgili kişiler kanun değişikliğinin yürürlüğe girmesini takip eden 12 ay içerisinde mal iadesi taleplerini gerçekleştirmek durumundadır. Üçüncü şahıslar adına kayıtlı olan ve iade edilemeyecek vakıf mallarının ise piyasa değerinden maddi tazmini yapılacaktır.
- AİHM kararı sonrasında Kasım 2010'da Fener Rum Patrikhanesi Büyükkada Rum Yetimhane'sinin tapusunu almıştır.

- Türkiye Mart 2011'de AİHM'nin Mart 2009 tarihli kararını uygulayarak Kimisis Teodoku Rum Ortodoks Kilisesi'nin Bozcaada'daki mülkiyet haklarını Gökçeada ve Bozcaada Piskoposu'na iade etmiştir.
- Birleşmiş vakıfların malları halen 2011 tarihli yeni Dernekler Yasası kapsamı dışındadır.
- Süryaniler halen mülkiyet hakları ve kadastro sicil usullerinde sorunlarla karşılaşmaktadır.
- Mor Gabriel Süryani Ortodoks Manastırı mülkiyet davaları halen sonuçlanmamıştır. Devlet makamları ve komşu köyler tarafından açılan karşı davalar da kaygı vericidir. Özellikle Orman Genel Müdürlüğü tarafından olumlu yerel mahkeme kararlarına karşı Yargıtay'da açılan temyiz davasında manastır aleyhine karar çıkmıştır. Yargı süreci devam etmektedir.
- Ülke genelinde Katolik Kilisesi'nin birçok mülküne devlet tarafından el koyulmuştur. Katolik Kilisesi'nin de diğer gayrimüslim dini topluluklar gibi tüzel kişiliği yoktur. Ayrıca derneği de olmayan ve dernek kuramayan Katolik Kilisesi mülklerini tescil de ettirememektedir. Katolik Kilisesi'nin tüm varlıkları Katolik papazları adına kayıtlıdır.
- Yunanistan vatandaşlarının miras yoluyla mülkiyet sahibi olma ve mülkiyet tescil etme konusundaki sıkıntıları özellikle Tapu Kadastro Kanunu'na yapılan ve karşılıklılık esasının yorumunu da içeren değişiklikler sonrası devam etmiştir. Karşılıklılık konusunda AİHM'nin bunun AİHS Protokol 1 Madde 1'in bir ihlali olduğu yönünde kararı bulunmaktadır.

Azınlıklara Saygı ve Azınlıkların Korunması ile Kültürel Haklar

Azınlık hakları alanında:

- Azınlık okullarını olumlu etkileyen düzenlemeler yapılmış, MEB azınlık okullarına da yeni kitaplar vermiştir. 2010-2011 eğitim öğretim yılında matematik ve fen bilgisine giriş kitapları Ermeniceye çevrilerek, ücretsiz olarak dağıtılmıştır.
- Türkiye'nin azınlıklara karşı yaklaşımı halen kısıtlayıcıdır.
- Türkiye'nin BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'ne (ICCPR) azınlıkların hakları konusunda koyduğu çekince ve BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'ne (ICESCR) eğitim hakkı konusunda koyduğu çekince halen endişe vericidir.
- Türkiye Avrupa Konseyi Ulusal Azınlıkların Korunması Çerçeve Sözleşmesi'ni imzalamamıştır.
- Türkiye'de ırkçılık, yabancı düşmanlığı, Yahudi düşmanlığı ve hoşgörüsüzlük ile mücadele etmek için bir kurum ya da mekanizma, yasal düzenleme bulunmamaktadır. Ayrımcılıkla mücadele konusundaki yasalar ise genelde mahkemeler tarafından kısıtlayıcı olarak yorumlanmaktadır.
- Rum azınlığının durumunda iyileşme olmamıştır. Rum azınlığının eğitim ve Gökçeada ve Bozcaada dâhil olmak üzere mülkiyet hakları sorunları devam etmektedir. Gökçeada'daki okulun tekrar açılması kararı halen askıdadır.
- Azınlık okullarında iki müdür olması sorunu devam etmektedir. Azınlık okulları öğrencilerin sadece bu azınlığa mensup Türk vatandaşları olmasını gerektiren yasal kısıtlamaları nedeniyle kayıt, bütçe ve sürdürülebilirlik bakımından idari ve bürokratik zorluklarla karşılaşmaya devam etmektedir. Mart ayında AB Konseyi İnsan Hakları Komiseri Türk makamlarını yasal kısıtlamaları kaldırmaya ve gayrimüslim toplulukların okullarda çocukların ya da ebeveynlerinin yasal durumundan bağımsız olarak eğitim verebilmesine müsaade etmeye davet etmiştir. Bu bağlamda 2011-2012 okul yılı ile başlayarak Ermeni çocuklar Ermeni azınlık okullarında misafir öğrenci olarak eğitim görebilecektir.
- Yahudi düşmanlığı ve misyonerleri ya da genel olarak Hıristiyanları hedef alan nefret söylemi sorun olmaya devam etmektedir ancak, bu durum cezalandırılmamaktadır. Misyonerlere karşı söylemler içeren anlatımlar zorunlu ders kitaplarında halen yer almaktadır.

- 2007’de başlayan Hrant Dink davası Trabzon davasından ayrı olarak devam etmektedir. Ocak ayında Cumhurbaşkanı Abdullah Gül cinayetle ilgili Devlet Denetleme Kurulu’na bir başvuruda bulunmuştur. İstanbul 10. Bölge İdare Mahkemesi İçişleri Bakanlığı’nı Hrant Dink’i korumak için yeterli tedbir alınmaması nedeniyle para cezasına çarptırmıştır. Dink Ailesi’nin avukatları AİHM’in 14 Eylül 2010 tarihli kararı uyarınca cinayette üst düzey kamu görevlilerinin de cinayetle ilgili olarak soruşturulmasını talep etmiş ancak kabinenin iki bakanı bu isteğe olumsuz açıklamalar yapmıştır. Bu ise yargıyı baskı altına almak olarak değerlendirilmiştir. Soruşturma talebi konusunda bir gelişme olmamıştır. Suç işleyen çocuklarla ilgili yasada değişiklik sonucu cinayetin bir numaralı şüphelisi Ogün Samast çocuk mahkemesine sevk edilmiştir.

Kültürel haklar alanında:

- Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun, yapılan değişikliklerle Mart 2011’de yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ulusal radyo ve televizyon kanallarına Türkçeden başka dillerde yayın yapma hakkı tanımaktadır.
- Ulusal güvenlik ve kamu düzenine tehdit gerekçeleriyle yayınların durdurulması için halen Başbakanlık ya da Bakanlık kararı yeterli olmaktadır ancak artık bu kararlara karşı yargı yolu açılmıştır.
- Mardin Artuklu Üniversitesi’nde Kürtçe dilinde lisansüstü eğitime başlanmıştır. YÖK Muş Alparslan Üniversitesi’nde 2011 yılında bir Kürt Dili ve Edebiyatı bölümü açılmasına izin vermiştir. Ancak yeterli eğitimci kadrosu olmadığı için üniversite Kürtçe derslerini ancak lisans düzeyinde seçmeli olarak sunabilmiştir.
- Nisan 2010 ve Mart 2011’de kabul edilen yasa değişiklikleriyle Türkçe dışındaki dillerde seçim kampanyası yapılmasına izin verilmiş ve Türkçe dışındaki dil ve lehçelerle özel ya da kamu radyo ve televizyon kanallarının yayın yapabilmesi olanağı sağlanmıştır. Ancak Türkçe dışındaki dillerin kullanımı halen Anayasa ve Siyasi Partiler Yasası aracılığıyla kısıtlanmaktadır.
- Farklı Kürt topluluklar, STK’lar ve sendikalar 1 milyon imza toplayarak meclise dilekçe göndermiş ve anadilin günlük hayatta kullanımındaki her türlü sınırlamanın kaldırılmasını istemiştir.
- Mahkemeler Kürtçe de dâhil olmak üzere Türkçe dışındaki dillerin kullanımı konusunda bazı olumlu kararlar almıştır. Sur Belediye Başkanı ve Diyarbakır Belediye Meclisi Ocak 2011’de çok dilli belediye hizmeti vermeleri nedeniyle açılan davalardan beraat etmişlerdir.
- Türkçe konuşmayan kişiler için ifade verme, savunma, soruşturma dönemi ya da sanıklar, mağdurlar ve görgü tanıkları için duruşmalar sırasında ücretsiz tercüme hakkı sağlayan bir yasa bulunmaktadır. İzmir’de bir mahkeme Mart 2011’de Kürt bir yerel politikacının savunmasını Kürtçe yapmasına izin vermiş ve bir sonraki celsede tercüman bulundurulmasını istemiştir. Ancak bu pratik her mahkemece uygulanmamıştır.
- Mayıs 2011’de Doğubayazıt Ceza Mahkemesi eski belediye başkanı ve belediye meclis üyelerini 2007 yılında bir parka Kürtçe isim verdikleri için Türk Harflerinin Kullanılmasına ilişkin Kanun’u ihlal gerekçesiyle mahkûm etmiştir.
- Kürtçenin cezaevlerinde kullanımında halen kısıtlamalar olduğu bildirilmektedir.
- Anayasa Mahkemesi ulusal birliği gerekçe göstererek 1934 tarihli Soyadı Kanunu’na dayanarak Süryani bir Türk vatandaşının Süryanice bir soyadı kullanmasına izin vermemiştir.
- Heykeltıraş Mehmet Aksoy’un Kars’ta yapmakta olduğu henüz bitmemiş İnsanlık Anıtı Nisan 2011’de yıkılmaya başlanmış, yıkım Temmuz’da tamamlanmıştır.

Romanlar:

- Romanların uzun süredir karşı karşıya oldukları sorunların bazılarına dair çalışmalar yapılmış, Yabancıların Seyahat ve Yerleşme Yasası'nın İçişleri Bakanlığı'na Türk olmayan ve vatansız olan "Çingeneler" ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar için sınır dışı kararı verme yetkisi veren maddesinde Ocak 2011'de değişiklik yapılmıştır.
- Roman Açılımı'ndan sorumlu Bakan Mart 2011'de sağlıklı bir çevrede yerleşim sorununu çözmek için TOKİ tarafından Romanlar için 9 bin konut inşa edildiğini açıklamıştır.
- Aydın'daki Adnan Menderes Üniversitesi'nde bir Roman Araştırma ve Uygulama Merkezi kurulmuştur.
- Bu gelişmelere rağmen Roman açılımı Roman vatandaşların tüm sorunlarını çözmeye yönelik kapsamlı bir stratejiye dönüşmemiştir. Romanlar halen nüfus cüzdanları olmaması nedeniyle eğitim, istihdam ve sağlık hizmetlerine ve konuta erişimde ayrımcılığa maruz kalmaktadır.
- Roman çocukların okulu bırakma oranı diğer çocuklara göre yüksektir. Roman çocukların okul öncesi eğitime erişimi iyileştirilmelidir.
- Türkiye "Romanların Topluma Katılımında On Yıl 2005-2015" projesine katılım için Romanlardan gelen taleplere olumsuz yanıt vermiştir.
- Sulukule'de gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projesi ve bu kapsamda birçok Roman ailesinin başka yerlere yerleştirilmesi sorunlar yaratmıştır. Yeni konutlarına uyum sağlayamayanlar Sulukule'ye dönmüş ve çok daha kötü koşullar altında yaşamaya başlamıştır. Haziran sonunda ise Küçük Bakkalköy'deki Romanlara ait evler kentsel dönüşüm kapsamında yıkılmıştır.

Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde Durum

- Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) 2012 yılına kadar tamamlama ve bölgenin sosyoekonomik kalkınmasına katkı planının uygulamasına devam edilmiştir. Sulama, karayolu taşımacılığı, sağlık ve eğitim alanlarındaki yatırımlar ile iş geliştirme, insan kaynakları geliştirme ve kadınların yetkilendirilmesi konularındaki özel programlar devam etmiştir.
- Büyük baraj projeleri yerel toplumun yaşam şartlarını, bölgenin tarihi mirasını, doğal yaşam alanlarını, türlerini ve ırmak kıyısındaki verimli arazileri yok ederek bölgedeki sürdürülebilir kalkınmayı tehdit ettikleri savıyla eleştirilmektedir.
- Kürt sorunu özellikle Haziran 2011 seçimleri öncesi yoğun olarak tartışılmıştır.
- Şubat 2011'de Tolga Baykal Ceylan ve Cemal Kırbayır adlı kayıp kişilerin durumunu incelemek üzere TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu içinde bir alt-komisyon oluşturulmuştur.
- 1990'dan bu yana yargısız infaz ve kayıp kişilerle ilgili JİTEM ve Albay Temizöz davaları Diyarbakır 6. Ağır Ceza Mahkemesi'nde devam etmektedir.
- 1981 ve 1984 tarihleri arasında Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde Kürtlerin sistematik işkence görmesi ve öldürülmesi konusunda suç duyurularında bulunulmuştur. Diyarbakır Özel Yetkili Savcısı bir soruşturma başlatmış ancak henüz bir iddianame hazırlanmamış ve konu mahkemeye intikal etmemiştir.
- AB terörist örgütler listesinde de olan PKK tarafından gerçekleştirilen terörist saldırılar örgütün iki kez yenilediğini ve 15 Haziran'a kadar uzattığını açıkladığı tek taraflı ateşkese rağmen Nisan 2011'den sonra artmıştır.
- Diyarbakır'ın Silvan ilçesinde PKK ile girilen çatışma tüm ülkenin siyasi görünümünü olumsuz etkilemiştir. Temmuz 2011 ortasında ordu mensupları bir hafta önce PKK tarafından kaçırılan 2 asker ve 1 sağlık görevlisini kurtarma çalışmaları yürütürken PKK'nın kurduğu pusu sonucu 13 askerin hayatını kaybetmiş ve 7 kişinin daha yaralanmıştır. TSK ve İçişleri Bakanlığı Silvan'daki çatışmalar konusunda inceleme

başlatmış, Genel Kurmay inceleme sonuçları ile İçişleri Bakanlığı sonuçlarının benzer olması nedeniyle hükümet kendi inceleme sonuçlarını açıklama gereği duymamıştır.

- PKK'nın Hakkâri ilinde Ağustos ortası kurduğu pusuda 8 askerin ve 1 köy korucusunun hayatını kaybetmesiyle bölgedeki tansiyon yükselmiştir. Aynı gün Türk Hava Kuvvetleri Kandil, Hakurk, Avaşin-Basyan, Zap ve Metina'daki PKK hedeflerine karşı bir sınır ötesi operasyon düzenlemiştir.
- Demokratik Açılım kapsamında açıklanan tedbirler beklentileri karşılamamış ve hayata geçirilememiştir.
- BDP'ye bağlı bazı Kürt politikacıların, yerel seçimlerle işbaşına gelmiş belediye başkanlarının, belediye meclis üyelerinin ve bazı insan hakları savunucularının KCK davası kapsamında tutuklanması sonucunda diyalog olasılığı daha da azalmıştır. KCK davasında birçok usul hatası olduğu bildirilmektedir.
- Kürt politikacılar ve BDP yetkilileri ve DTK'nın demokratik özerklik açıklamasına karşı incelemeler başlatılmıştır. Eylül'deki BDP genel kurultayı da yeni bir soruşturma konusu olmuştur.
- DTK ve BDP tarafından bir sivil itaatsizlik kampanyası başlatılmıştır.
- Kara mayınları askeri personel ve sivil halk için bir güvenlik sorunu olmaya devam etmektedir. PKK'nın anti-personel mayınlarını kullanmaya devam ettiği görülmüştür. Türkiye anti-personel mayınların kullanımı, depolanması, üretimi ve naklini yasaklayan Ottawa Konvansiyonu kapsamında tüm anti-personel mayınları 1 Mart 2014'e kadar en kısa sürede imha etmekle yükümlüdür. Ancak süreç başlatılmamıştır.
- NATO İkmal ve Bakım Teşkilatı (NAMSA) ile Kasım 2010'da bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma uyarınca 22 bin ADAM anti-personel mayının yok edilmesini kapsamaktadır. Mayınların yok edilmesi süreci başlamıştır.
- Türkiye - Suriye sınırındaki 212 milyon metrekarelik alanda anti-personel mayınlarının temizlenmesi için ihalenin 2011 yılı içerisinde tamamlanması ve sürecin 2014'te sonlandırılması gerekmektedir.
- Jandarma Genel Komutanlığı kendi sorumluluk alanındaki 5,114 anti-personel mayınını temizlemiştir.
- Tüm depolanan anti-personel mayınlarının (sayıları 3 milyona yakın) imhası Ekim 2010 itibarıyla gerçekleşmiştir.
- Devlet tarafından maaşları ödenen ve silahlandırılan sayıları 45 bin'e yakın korucuyla ilgili sorunların giderilmesi amacıyla herhangi bir adım atılmamıştır.

Mülteciler ve Yerlerinden Edilmiş Kişiler

- Terör Eylemlerinden Kaynaklanan Zararların Tazminine Yönelik Yasa'nın uygulanmasında halen sıkıntılar bulunmaktadır. Ödenen tazminatlar Nisan 2011 itibarıyla 900,000 €'yu geçmiştir. Ancak Zarar Değerlendirme Komisyonları'nın tazminat kararlarının ödenmesinde bazı gecikmeler yaşanmıştır. Bu kanunun uygulama süresi bir yıl daha uzatılmıştır.
- Zarar Değerlendirme Komisyonları'nca talepleri reddedilen bazı kişiler idari mahkemelere başvurmuştur. Bazı kişiler ise AİHS'ye başvuruda bulunmuştur. Komisyonların işleyişinin ve etkinliğinin denetlenmesi gerekmektedir.
- Yerlerinden edilmiş kişilerin şehirlerdeki koşulları olumsuzdur. Köye dönüş projeleri güvenlik durumu, mayın sorunu, temel altyapı eksikliği, iş imkânlarının yetersizliği ve koruculuk sisteminden kaynaklanan tehditler dolayısıyla gerçekleşmemektedir. Yerlerinden edilmiş kişiler çoğunlukla kötü koşullarda yaşamaktadır.
- Mülteci ve sığınmacılar ile ilgili genelgeler bir miktar sonuç vermiş ve kamu görevlilerinin çalışmalarında iyileşmeler görülmüştür.
- Mülteci ve sığınmacılar için kapsamlı bir yasal çerçeve olmayışı sorunların tam olarak çözülmesini engellemektedir. Yeniden düzenlenmiş bir Yabancılar ve Uluslararası Koruma Yasası taslağı hazırlanmıştır ancak göçmenlikle ilintili alıkonma ve sınır dışı olayları kaygı vericidir.

- Yanlarında ebeveynleri bulunmayan çocuklar yetişkinlerle birlikte alıkonarak riske atılmakta ve bu çocuklar devletin çocuk koruma olanaklarından yararlanamamaktadırlar.

1.3. Bölgesel Sorunlar ve Uluslararası Yükümlülükler

Kıbrıs

- Türkiye BM Genel Sekreteri'nin himayesinde adadaki iki toplumun liderleri arasında yürütülen ve soruna adil, kapsamlı ve hayata geçirilebilir bir çözüm bulmayı amaçlayan müzakerelere desteğini belirtmeye devam etmiştir. Bu destek BM Genel Sekreteri'nin Kıbrıs'taki müzakerelerin durumuna ilişkin Mart 2011 Değerlendirme Raporu'nda da onaylanmıştır.
- Müzakere çerçevesi ve AB Konseyi bildirgelerinde de belirtildiği şekilde, Türkiye'nin soruna BM çerçevesi, ilgili BM Güvenlik Konseyi kararları ve AB ilkeleri çerçevesinde adil, kapsamlı ve hayata geçirilebilir bir çözüm bulmayı amaçlayan müzakerelere desteğini belirtmesi beklenmektedir. Türkiye'nin bu yöndeki desteği ve somut katkısı çok önemlidir.
- Türkiye AB Konseyi ve Komisyonu'nun sürekli çağrularına rağmen 21 Eylül 2005 tarihli bildirme ve Aralık 2006 ve Aralık 2010 Konsey kararlarında ortaya konan yükümlülüklerine uymamaktadır.
- Türkiye'nin Ek Protokol'den doğan tam ve ayrımcılık yapmadan uygulama yükümlülüklerini yerine getirmemiş ve malların serbest dolaşımı önündeki engelleri kaldırmamıştır.
- Türkiye, G. Kıbrıs ile ikili ilişkilerini normalleştirmede bir ilerleme kaydetmemiştir. Türkiye, G. Kıbrıs'ın aralarında Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün de bulunduğu birçok uluslararası örgüte üyeliğini ve Wassenaar Anlaşması'na katılımını veto etmeye devam etmektedir.
- G. Kıbrıs hükümeti karasuları ve hava sahasının Türkiye tarafından düzenli olarak ihlal ettiğini bildirmiştir.
- Türkiye'de bazı üst düzey hükümet yetkilileri Kıbrıs Sorunu'na kapsamlı bir çözüm bulunmadan G. Kıbrıs'ın AB Dönem Başkanlığı'nı devralması halinde AB Dönem Başkanlığı'yla ilişkilerin 1 Temmuz 2012'den itibaren 6 ay süreyle dondurulacağını belirtmiştir.

Sınır Anlaşmazlıklarının Barışçıl Çözümü

- Türkiye ve Yunanistan ikili ilişkilerini geliştirme çabalarını yoğunlaştırmıştır. 7-9 Ocak 2011 tarihleri arasında Yunanistan Başbakanı, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı'nın davetlisi olarak Erzurum'u ziyaret etmiştir. Yasadışı göçmenlerden bir kısmının Türkiye'ye geri kabulü konusunda bir ikili anlaşmaya varılmış ancak bu anlaşma henüz yürürlüğe konmamıştır.
- 2002'den beri devam eden görüşmelerin 53. turu Yunanistan'da gerçekleştirilmiştir. 8-10 Mart 2011 tarihleri arasında ise Türk Dışişleri Bakanı Yunanistan'a bir ziyarette bulunmuş, Yunanistan Başbakanı, Dışişleri Bakanı ve Batı Trakya Türklerinin temsilcileriyle bir araya gelmiştir. Ziyarette işbirliğinin önemi vurgulanmıştır.
- Yunan karasularının genişletilmesi olasılığına karşı 1995 yılında TBMM'de kabul edilen ve böyle bir hareket savaş sebebi (casus belli) sayılacağını belirten karar önergesi halen yürürlüktedir.
- AB Konseyi Aralık 2010 kararlarında Türkiye'nin kayıtsız şartsız iyi komşuluk ilişkileri ve gerektiğinde Uluslararası Adalet Divanı'na başvurulması da dâhil sorunların barışçıl çözümüne bağlılık göstermesi gerektiği vurgulanmıştır. AB bu kapsamda olumsuz sonuçlar doğuracak her türlü tehdit, anlaşmazlık kaynağı ve eylemden kaçınılmasını teşvik etmektedir.
- Yunanistan Türkiye tarafından karasularının ve hava sahasının ihlal edildiği yönünde birçok resmi şikâyetle bulunmuştur.

Bölgesel İşbirliği

- Türkiye Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci (SEECP) ve Bölgesel İşbirliği Konseyi (RCC) gibi bölgesel girişimlerde etkin rol oynamaya devam etmektedir.
- AB genişlemesi sürecindeki diğer ülkeler ve komşu AB ülkeleriyle ikili ilişkiler olumlu yönde gelişmektedir. Türkiye, Batı Balkanlar'la ilişkilerini ciddi anlamda yoğunlaştırmış ve bölgedeki barış ve istikrara olan desteğini belirtmiştir.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sırbistan ve Bosna-Hersek ile Türkiye, Hırvatistan ve Bosna-Hersek arasında 26 Nisan 2011'de yapılan üçlü görüşmeye katılmıştır.
- Türkiye Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası çerçevesinde AB yönetimindeki Bosna-Hersek Görev Gücü'ne ve yine aynı ülkede AB polisi yönetimindeki EUPM gücüne ayrıca Kosova'daki EULEX'e destek vermektedir.
- Türkiye Kosova'nın uluslararası toplumla, Avrupa kurumları ile ve bölgesel girişimlerle bütünleşme sürecini desteklemektedir.
- Türkiye bölgede Aralık 2010'da yaşanan sel felaketi sonrasında Arnavutluk ve Karadağ'a insani yardım göndermiştir.
- Türkiye'nin Makedonya'yla kuvvetli bağları bulunmaktadır.
- Hırvatistan, Sırbistan, Karadağ, Bosna-Hersek ve Kosova üst düzey ikili görüşmeler gerçekleştirilmiştir.
- Bulgaristan'la ilişkiler olumludur.

Ekonomik Kistaslar:

2.1. İşler Durumda bir Piyasa Ekonomisi

Ekonomi Politikası Temel Unsurları

- Türkiye'nin iktisat politikası açık, büyük ölçüde piyasa tarafından yön verilen bir ekonominin yanı sıra tedbirli kamu maliyesi yönetimi ve iyi derecede düzenlenmiş bir mali sektörün sürdürülmesi amacını taşımaktadır.
- AB Komisyonu'na Nisan 2011'de gönderilen Katılım Öncesi Ekonomik Programı reform ihtiyaçlarını yeterli bir düzeyde ortaya koymakta ancak 2010 yılı ortasına dayanan Orta Vadeli Plan'a çok fazla dayanmaktadır.
- Türkiye'nin ekonomik yönetişimi halen beklenenden daha güçlü yeniden canlanma nedeniyle oluşan dengesizliklere ve daha fazla yapısal reforma odaklanmalı, bu bağlamda vergilendirme ve istihdam politikalarında yenilikler yapılması yeni hükümetten beklenmektedir.
- Kamu kurumları arasında sorumlulukların parçalı halde bulunması bütçeleme süreçlerini ve orta-vadeli ekonomik politikalar geliştirilmesini zorlaştırmaktadır. Makamlar işbirliğini artırmak için bir mali istikrar komitesi kurulması çalışmalarına devam etmektedirler.

Makroekonomik İstikrar

- Ekonominin 2010 yılında güçlü bir şekilde yeniden canlanması sonucunda Türk ekonomisi bir önceki yıla göre %9 büyümüş, ekonomik büyüme 2011'in ilk yarısında devam ederek büyüme oranını %10,2'ye kadar çıkarmıştır.

- Ekonomik faaliyetlerde artış görülmüş, bunun dayanağı ise temel göstergelerin bazılarında düzelmelerin yanı sıra iç talebin düşük faiz oranlarıyla artması, sermayenin piyasaya güçlü bir şekilde akışı ve banka kredilerinin hızla büyümesi olmuştur.
- Özel sektör büyümenin kaynağı olmaya devam etmiştir.
- Özel tüketim yıllık olarak %10,8 artarken, GSYİH'nın %15'ini teşkil eden özel sektör yatırımları yıllık olarak %31,3 oranında artmıştır.
- Haziran ayındaki parlamento seçimlerine rağmen kamu harcamaları kısıtlanmaya devam etmiş ve yılın ilk yarısında %7,3 oranında artmıştır.
- İç talepteki hızlı artış ticaret ve cari dengede kötüleşmelerle birleşmiş, mal ve hizmet ihracatı sadece %4,2 artarken, ithalat %23 oranında artmıştır.
- 2010/2011 döneminde tüm önemli sektörler büyümeye katkıda bulunmuş olmakla beraber brüt olarak en büyük artışlar inşaat ve imalat sektörlerinden kaynaklanmıştır.
- Türkiye'nin alım gücüne göre kişi başına düşen GSYİH'sı 2010 yılında AB ortalamasının %48'i seviyesindedir.
- Cari açık 2010'da üç kat artarak, GSYİH'nın %6,6'sı gibi rekor bir düzeye ulaşmış, 2011'in ilk yarısında da artmaya devam etmiştir. Artış tamamen mal ticaretindeki açıktan kaynaklanmıştır.
- Merkez Bankası'nın kredi büyümesini ve son dönemde TL'nin güç kaybetmesini durdurma çabalarına rağmen iç talebin büyümesi ve yüksek küresel hammadde fiyatları nedeniyle ithalat ödemeleri artmıştır.
- Siyasi krizdeki bazı ülkelere ihracat azalmıştır. Örneğin Kuzey Afrika'ya yapılan ihracat 2011 yılı ilk yarısında %10 oranında azalmıştır. Ancak diğer bölgelere ihracatta güçlü artışlar kaydedilmiştir.
- 2011'in ilk altı ayında siyasi krizdeki Orta Doğu ülkelerinden Türkiye'ye sermaye girişi güçlü bir şekilde artmış ve 10 milyar €'ya ulaşmıştır.
- Merkez Bankası verilerine göre Resmi Brüt Döviz Rezervleri 2011 ortasında 68 milyar € seviyesindedir. Bu portföy tarafında özellikle piyasaya tahvil sürülmesi aracılığıyla devam eden sermaye akışı ve daha da önemlisi özel sektör ve bankacılık sektörünün yeterli finansmana erişiminin sağlanması sayesinde olmuştur.
- İşsizlik 2010 yılında %11,9 olarak gerçekleşerek bir önceki yılın %14 seviyesinden sonra önemli bir gerileme kaydedilmiştir. Bu eğilim 2011'in ilk aylarında da devam etmiş, Mayıs 2011 itibarıyla işsizlik oranı %9,4'e gerilemiştir.
- Tarım dışı işsizlikte de yine düşüş eğilimi gözlenmektedir.
- Genç nüfusta işsizlik oranı gerilemekle birlikte halen %21,7 gibi yüksek bir seviyededir.
- 2010 yılı için istihdam verilerinde belirgin bir iyileşme gözlenmekte, istihdam edilen kişi sayısının 2009'a göre %6 oranında arttığı görülmektedir.
- İşgücüne katılım oranı ülke genelinde ortalama %49 seviyesindedir ve bu alanda ciddi cinsiyet eşitsizlikleri bulunmaktadır.
- Erkeklerin işgücüne katılımı %70 seviyesinde iken, bu oran kadınlar için %30'un altındadır.
- Çok az sayıda kadın işgücüne katılıyor ve etkin bir biçimde iş arıyor olmasına rağmen kadın işsizliği erkek işsizliğinden sadece biraz yüksektir. Ayrıca istihdam edildiği belirtilen kadınların üçte biri tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak çalışmakta ve istihdam edilerek ücret alan kadın oranını %15 seviyesine düşürmektedir.
- İşgücü piyasası işsizleri ve her yıl piyasaya katılan 1 milyon yeni bireyi içine almak zorundadır.
- Aşırı derecede sıkı iş koruma kanunları işverenlerin yeni eleman alımlarının önünde bir engel teşkil etmektedir.

- Tüketici fiyatlarında enflasyon 2009'da %6,5 iken 2010'da %6,4'e gerilemiştir. Bu oran resmi hedef olan %6,5'in sadece biraz altındadır. Yıllık temel enflasyon oranlarında ise 2009'da %3'ten 2010'da %6,4'e hızlı bir artış gözlenmiştir.
- 2009'da %5,9 olan üretici fiyatlarında enflasyon 2010 yılında ciddi bir yükselişle %8,9 olmuştur.
- 2011'in ilk beş ayında tüketici fiyatlarında enflasyon çok dalgalı seyretmiş, Mart'ta 30 yılın en düşük seviyesi olan %4'e indikten sonra Ağustos'ta %6,7'ye yükselmiştir.
- Güçlü iç talep, yüksek küresel yakıt ve yiyecek fiyatları ve güçsüz bir para biriminin enflasyonu daha yukarı seviyelere doğru itmesi beklenmektedir.
- Merkez Bankası yakın dönemde 2011 sonu enflasyon hedefini eski %5,5 hedefinden ciddi anlamda yukarıya çekerek, %6,9 olarak revize etmiştir.
- Türkiye'de yoğun enflasyon baskısı ve hızla kötüleşen cari denge para politikasını sürdürmeyi gün geçtikçe daha da zorlaştırmaktadır.
- Merkez Bankası para politikası tutumunu değiştirerek, düşük faiz oranıyla geniş bir faiz bandı ve yüksek ticari banka rezerv zorunluluk oranları uygulamalarını bir arada kullanmaya başlamıştır.
- Bankalar için kredi maliyetinin artırılması ve kredi büyümesinin durdurulması ile ekonominin soğutulması hedeflenmiştir ancak şu ana kadar kısmen başarılı olunmuştur. Para birimi değeri bir miktar düşse de, kredi büyümesi hız kesmemiştir.
- Para politikalarına destek vermek amacıyla mali politikalar ve bazı ihtiyat amaçlı makro tedbirler de alınmıştır.
- Bütçe 2010'da ve 2011'in ilk yarısında beklenen daha iyi performans sergilemiş, iç talepteki artış dolaylı vergi gelirlerini artırmıştır.
- Toplam gerçek vergi gelirleri 2010'da %35 artmış, gerçek harcamalarda ise %15 artış gözlenmiştir. Böylece faiz dışı fazla üç kat artmış ve merkezi hükümet bütçe açığı yarı yarıya azalarak 2009'daki GSYİH'nin %5,7'si seviyesinden 2010'da GSYİH'nin %3,6'sı seviyesine düşmüştür. Bu oran bütçe öngörüsü olan %4,7'den de daha iyi bir orandır. 2011'in ilk yarısında güçlü talep bütçe performansını olumlu yönde etkilemeye devam etmiştir.
- Orta-vadeli mali plana göre hükümet 2011'de %2,8 oranında bir bütçe açığı beklentisindedir. Vergi affı programından sağlanan ek gelirlerin bu oranı daha da düşük seviyelere çekmesi beklenmektedir.
- Bütçe açığı hedefleri yeni büyüme oranları ve beklenti üzeri gelirlere göre yeniden gözden geçirilmemiştir. Bu nedenle cari açığın azaltılmasında mali politikaların daha etkin rol oynama olasılığı bulunmaktadır.
- Kamu borç stoku 2010 yılında önemli ölçüde azalmış ve bu şekilde 2008'den bu yana süregelen dengesizlikler bir ölçüde giderilmiş ve 2010 sonu itibarıyla %41,6 seviyesine gelmiştir.
- Hükümet Haziran 2011'de bir vergi affı duyurmuştur. Bu af sonrası yaklaşık 6,8 milyar € gelir elde edilmesi beklenmektedir.
- Daha etkin ve şeffaf yüksek kalitede kamu hizmetleri ve bütçelenmesi çabaları devam etmiş, yeni Sayıştay Kanunu ile yeni bir Devlet Yardımları Kanunu kabul edilmiştir. Bu alanda iyileştirmeler için çaba sarf edilmeye devam etmesi gerekmektedir.
- Kamu Maliyesi Yönetimi Kanunu'nun kabulünden dört yıl sonra halen bütçelemede hesap verme yükümlülüğü, verimlilik ve şeffaflık konusunda atılması gereken adımlar bulunmaktadır.
- Daha önce açıklanan tüm vergi idare görevlerinin Gelir İdaresi Başkanlığı altında birleştirileceği açıklaması halen tam olarak hayata geçmemiştir.

Pazardaki Güçlerin Etkileşimi

- Kullanıcı fiyatlarının maliyet temelli bir metodolojiyle belirlendiği iddia edilen doğalgaz ve elektrik sektörlerinde otomatik fiyatlandırma mekanizmaları işlevseldir.
- Tüketici fiyatları endeksinde hükümetçe tespit edilen fiyatların oranı şu anda tüm fiyat endeksi sepetinin %4,5'ini oranındadır. Ancak Haziran 2011 seçimleri öncesi hükümet küresel fiyat değişimlerinin elektrik tüketimi ve doğal gaz fiyatlarını 1 yıl boyunca etkilemesine izin vermemiş ve bu şekilde otomatik fiyatlandırma sistemini fiilen askıya almıştır.
- Mevcut düzenlemelerin çerçevesine rağmen hükümet yetkilileri halen sivil havacılık da dâhil olmak üzere ulaşım sektöründe fiyatları belirlemeye devam etmişlerdir.
- Özellikle enerji sektöründe bazı ana hat hizmetlerin serbestleştirilmesi bu sektörde bazı başarılı özelleştirmeler için gerekli koşulları oluşturmuş ve Türkiye'nin kriz sonrası özelleştirme çabalarına devam etmesine olanak sağlamıştır.
- Tamamlanan özelleştirme işlemlerinin hacmi 2009'da 1,6 milyar €'dan 2010'da 2,3 milyar €'ya yükselmiştir. 2010'da tamamlanan önemli işlemler arasında iki liman, bir tuz madeni ve altı elektrik dağıtım şirketi bulunmaktadır.
- Devam eden özelleştirmeler arasında önemli elektrik üretim varlıkları, otoyollar, köprüler ve limanlar yer almaktadır.
- THY, Türk Telekom, Petkim ve kısmen devlete ait olan Halkbank ve Vakıfbank'ın kalan hisselerinin satışı için takvim oluşturulmuş olmakla beraber, halen Ziraat Bankası ve Milli Piyango için bir planlama yapılmamıştır.

Pazara Giriş ve Pazardan Çıkış

- İşyeri kurmak için gereken süre yapılan iyileştirmeler sonrasında 6 güne düşmüştür. Ancak Türkiye'de işyeri kurmak çok maliyetlidir; kişi başına milli gelirin %17,2'sine karşılık gelmektedir. Bazı ücretlerin gerekçesi açıkça belirtilmemektedir.
- Ticaret kayıt ücretleri yüksektir.
- İşyeri kapatma işlemleri maliyetlidir ve uzun sürmektedir.
- İflas işlemleri ortalama 3,3 yıl sürmektedir. Pazardan çıkış işlemlerinin kolaylaştırılmasında yol alınmamıştır.
- Yabancı yatırımcılar deniz ulaşımı, sivil havacılık, yer hizmetleri, karayolu taşımacılığı, radyo ve televizyon yayıncılığı, enerji, muhasebe ve eğitim sektörlerine girişte kısıtlamalarla karşılaşmaktadırlar.
- Lisans süreçleri uzun sürmektedir. Örneğin bir depo inşası için 25 ayrı izin sürecinden geçilmesi gereklidir.

Yasal Sistem

- Mülkiyet hakları yönetmeliği de dâhil olmak üzere iyi işleyen bir yasal sistem birkaç seneden beri mevcuttur.
- Mülkiyet kaydı için 6 farklı işlem gerekmekte, bu işlemler 6 gün sürmektedir.
- Ticari sözleşmelerin uygulanması uzun bir süreç olup, 35 işlem gerektirmekte ve ortalama 420 gün sürmektedir.
- Ticari mahkeme hâkimlerinin uzmanlaşması yetersiz olduğundan, dava süreleri uzamaktadır.
- Eksperin tanıklığına başvurulması sistemi halen paralel hukuki bir sistem olarak faaliyet göstermekte, ancak yargı süreçlerinin toplam kalitesini arttırmamaktadır.
- Uzlaşmazlıkların mahkeme dışında çözümlenmesi mekanizması yeterince kullanılmamaktadır.

- Adli sistem ve idari kapasite geliştirilmelidir.

Mali Sektörün Gelişimi

- Daha önceki yıllarda kaydedilen geliştirmeler sayesinde bankacılık sektörü küresel mali krize karşı dayanıklılık göstermiştir.
- Bankacılık sektörü toplam mali sektördeki payını %80,4'e yükseltmiştir. Sigortacılık sektörünün payı %3,2'den %2,7'ye düşmüştür.
- Merkez Bankası hariç bankacılık sektörü aktif büyüklüğünün GSYİH'ye oranı %87,6'dan %91,2'ye çıkmıştır.
- Devlet bankalarının özelleştirilmesiyle ilgili ilerleme kaydedilmemiştir.
- Banka kredileri 2009'da GSYİH'nin %41,2'si iken 2010'da %47,6'ya çıkmıştır. Kurumsal krediler GSYİH'nin %20,7'si, KOBİ kredileri %11,3'ü ve tüketici kredileri %15,6'sı olmuştur.
- Mevduat artışı daha düşük seviyede gerçekleşmiştir. 2009'da GSYİH'nin %54'ü iken 2010'da %55,8'ine çıkmıştır.
- Mali aracılık sektörünün etkinliği artmıştır.
- Geri ödenmeyen kredilerde düşüş gerçekleşmiş ve kriz öncesi dönemki düzeye gelinmiştir.

2.2. AB Pazarındaki aktörlerle ve rekabet baskısıyla baş edebilme kapasitesi

İşleyen Pazar Ekonomisinin Varlığı

- İç talepte artış cari açığın hızlı artışına sebep olmakta ve Türk ekonomisinde geçmiş dönemdeki dengesizliklere dönüşe işaret etmektedir.
- Krizden çıkışla birlikte ekonominin sağlam temellerde oluşu yapısal reformlar için bir fırsat oluşturmaktadır.
- Verimlilik artışının yeterince sağlanamaması ve ekonomik faaliyetlerin sınırlı olması nedeniyle ekonomik büyüme daha hızlı gerçekleşmemektedir.

İnsan Kaynağı ve Fiziki Altyapı

- Ulusal Kalkınma Planı'nın bileşeni olan eğitim reformu uygulamaya konulmuştur.
- 2010'da eğitim alanındaki güçlükler belirginliğini sürdürmüştür.
- Öğrencilerin büyük çoğunluğu temel bilgi ve beceri testlerinde düşük sonuçlar elde etmektedir.
- Yüksek öğrenime katılım uluslararası standartlara göre düşük seviyededir.
- 20-24 yaş grubunun %45'i üniversiteye devam etmektedir. Bu seviye beş sene öncesine göre %8 daha fazladır. Reformlar ve eğitim bütçesinin artırılması olumlu etkilerini göstermektedir. Ancak eğitim kalitesiyle ilgili önemli sorunlar devam etmektedir.
- İş piyasasına giren gençlere yönelik istihdam yaratılması gereklidir.
- Genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye'de iş gücü büyük ölçüde yeterli kalitede değildir. Eğitim ve meslek eğitimleriyle ilgili sürmekte olan sorunlar bunun en büyük nedenidir.

Sektör ve İşletme Yapısı

- Sanayi ve inşaat sektöründe istihdam yaratılması sonrasında tarımın toplam işgücündeki payı %26,3 ile kriz öncesi döneme erişmiştir.
- Tarım gelirlerinin GSYİH içindeki payı %8,4 civarında olmaya devam etmiştir.

- 2010'da hizmet sektöründe istihdam 2009'daki %50'lik seviyeden %48,6'ya düşmüştür.
- Sanayinin GSYİH içindeki payı (%26) diğer sektörlerle oranla daha hızlı artmıştır. Hizmet sektörünün payı ise bir miktar azalarak %64'e inmiştir.
- Elektrik ve doğal gaz sektörlerindeki özelleştirmeler yeterince hızlı ilerlememiştir.
- Yenilenebilir enerji ile ilgili yatırımları teşvik etmek üzere önceki yasalarda değişiklik yapan yasa Temmuz ortasında kabul edilmiştir.
- Doğal gaz sektörüyle ilgili hiçbir değişiklik gerçekleşmemiştir.
- BOTAS'ın yeniden yapılandırılmasıyla ilgili belirlenen tarihlere uyulmamıştır.
- Telekom sektöründe rekabet sınırlı seviyededir.
- Geniş bant erişim ve sabit telefon piyasasında alternatifler az sayıdadır.

Devletin Rekabet Gücü Üzerindeki Etkileri

- Devlet yardımları alanında uzun süredir beklenen gelişmelerde ilerleme sağlanmıştır. Devlet yardımlarını izleme kanunu kabul edilmiş ve Devlet yardımları Kurumu işler hale gelmiştir.
- Devlet yardımlarının kapsamlı bir dökümünün yapılması ve bunların müktesebatla uyumlu hale gelmesi için bir eylem planı yapılması gerekecektir.

AB – Türkiye Ekonomik Entegrasyonu

- Mal ve hizmetler ihracatının GSYİH'ye oranına göre ölçülen Türkiye ekonomisinin dışa açıklığı, 2009 ve 2010'da değişmemiş %47,7 olarak belirlenmiştir.
- AB'nin Türkiye toplam ticaretindeki payı 2009'daki %42,6 seviyesinden 2010'da %41,7'ye gerilemiştir.
- AB'ye yapılan ihracat toplam ihracatın %46'sından (2009), %46,2'sine (2010) çıkmıştır. İthalat kaleminde ise %42,6'dan %41,7'ye düşmüştür.
- Türkiye'ye yapılan doğrudan yabancı yatırımın ana kaynağı AB olmaya devam etmiştir. 2010'da yapılan yatırımların %76'sı AB kaynaklıdır.
- Kuzey Afrika ülkelerinin Türkiye'nin ihracatındaki payı 2009'da %9,9 iken 2010'da %8,2'ye düşmüştür.
- Türkiye'nin ihracatındaki Yakın ve Orta Doğu ülkeleri payları ise yükselmiş ve %18,8'den %20,5'e çıkmıştır.
- AB ile ticaret ve ekonomik bütünleşme ileri seviyededir.
- Eldeki verilere göre birim işgücü maliyetleri işgücü verimliliğindeki artış paralelindedir.